

NATO VE RUSYA FEDERASYONU’NUN YENİ MÜCADELE ALANI: KARADENİZ’İN JEOPOLİTİĞİ¹

1. Ebru Kain²
2. Uğur Yasin Asal³

ORCID No 0000-0002-7174-8097
ORCID No 0000-0003-1567-9186

Başvuru Tarihi: 28.08.2023

Kabul Tarihi: 12.09.2023

Yayın Tarihi:29.12.2023

ÖZET

Soğuk Savaşla birlikte yeni bir evreye giren uluslararası yapıda bölgesel alt sistemler önem kazanmaya başlamıştır. “Yeni dünya düzeni”nin yarattığı küresel mücadelenin bölgesel yansımalarından birisi günümüzde Karadeniz’de yaşanmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Rusya Federasyonu’nun (Rusya) Karadeniz’de çatışan çıkarları bölgede istikrarsızlığın artmasına yol açmaktadır. Washington, Karadeniz bölgesini çıkar alanı olarak belirtmekte ve bu bölgede güçlenen bir Rusya’yı sorun olarak görmektedir. ABD karşısında Rusya ise çok kutuplu dünya sistemini savunmaktadır. Rusya’nın hedefi bölgede ‘tek egemen güç’ olmaktır. Bu sebeple Rusya Doğu Avrupa’ya doğru genişleyen Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve Avrupa Birliği’ni (AB) kendi bölgesel çıkarlarına tehdit olarak algılayarak aktif politika uygulamaya başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: NATO, Karadeniz, Rusya, Soğuk Savaş, Jeopolitik.

GEOPOLITICS OF THE BLACK SEA REGION: A NEW AREA FOR NATO – RUSSIA CONFRONTATION

ABSTRACT

Regional subsystems began to gain importance in the international structure, which entered a new phase with the Cold War. One of the regional reflections of the global struggle created by the "new world order" is experienced in the Black Sea today. The conflicting interests of the United States of America (USA) and the Russian Federation (Russia) in the Black Sea lead to increased instability in the region. Washington identifies the Black Sea region as an area of interest and sees a Russia growing stronger in this region as a problem. Against the USA, Russia defends the multipolar world system. Russia's goal is to become the 'sole dominant power' in the region. For this reason, Russia began to implement an active policy by perceiving the North Atlantic Treaty Organization (NATO) and the European Union (EU), which were expanding towards Eastern Europe, as a threat to its regional interests.

Keywords: NATO, Black Sea, Russia, Cold War, Geopolitics.

1. GİRİŞ

Uluslararası ilişkilerde güç dağılımının savaş ve barış durumuna etkisini araştıran iki farklı görüş bulunmaktadır. Bunlardan biri Güçler Dengesi Teorisi (Balance of Power Theory), diğeri ise Güç Geçiş Teorisi (Power Transition Theory)¹dir. Birinci teori uluslararası sistemde aktörler arası güç dağılımının dengeli olmasının savaşların önüne geçeceğini öne sürerken ikinci teori bunun tam tersini savunarak aktörler arası güç dengesinin oluşmasının savaşa götüren önemli bir unsur olduğunu

¹ Bu makale yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Ebru Kain, İstanbul Ticaret Üniversitesi, ebru.kain@istanbulticaret.edu.tr

³ Doç. Dr. Uğur Yasin Asal, İstanbul Ticaret Üniversitesi, uyasal@ticaret.edu.tr

savunmaktadır. Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde jeopolitik unsurların önem kazanması buna karşılık ideolojik unsurlarına önemini kaybetmeye başlamasıyla bölgesel sistemlerin otonomisi artmaya, etnik ve dini yapılanmalar ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu yeni uluslararası düzende Rusya ve ABD arasındaki rekabeti anlamak için kullanılan küresel düzeyde analizler yeterli olmamakta bölgesel düzeyde analizlere ihtiyaç duyulmaktadır (İşcan, 2004: 49).

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasından bu yana Moldova'daki Trans-Dinyester'de, Gürcistan'daki Abhazya ve Güney Osetya'da ve Ukrayna'da Donbass Bölgesi'nde çözülemeyen yerel çatışmalar artan güvensizlik, tehdit algılamaları ve militarize olmuş uluslararası jeopolitik rekabet, Karadeniz'i geleceği öngörülemez bir bölgeye dönüştürmüştür. Rusya bölgedeki çözümsüz çatışma alanlarında merkezi bir aktör haline gelmiş ve 1990'ların başlarından itibaren Karadeniz'in güvenlik dinamiklerini şekillendirmede öncü bir rol oynamıştır. Rusya'nın tehdit algısı ve güvenlik politikalarını anlamak için 2000 sonrası uluslararası sistemde yaşanan gelişmelerin etkisini incelemek önemlidir. 2001'de ABD'ye yönelik gerçekleştirilen 11 Eylül saldırılarının Karadeniz'de dengelerin değişmesindeki etkisi büyüktür. 2003'te ABD ve İngiltere güdümündeki orduların Irak'a girmesiyle başlayan savaşı takiben NATO ve AB Doğu'ya yönelik genişleme stratejilerine [Barış için Ortaklık Programı (BIO), Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK); Avrupa Komşuluk Politikası (ENP), Eurosphere] hız vermiştir. Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) üyesi Ukrayna'nın NATO ve AB ile yakınlaşma süreci başlamıştır. 2008'de Gürcistan- Güney Osetya Savaşı, 2011'de Suriye Savaşı, ABD'nin NATO'ya füze kalkını devri, Ukrayna'da 2013 sonunda başlayan krizle birlikte yaşanan gelişmeler Karadeniz'de yeni dengeler oluştururken Rusya'nın Karadeniz politikalarında yeni bir dinamizmle karşılık bulmuştur. Tüm bu gelişmeler 2009'da Obama liderliğindeki ABD ve Medvedev liderliğindeki Rusya arasında başlatılan sıfırlama (resetleme) politikasının da amaca ulaşmadığının göstergesi olmuştur (Özdal, 2015: 11-13).

Avrupa-Atlantik genişleme gündemine Gürcistan ve Ukrayna'nın da eklenmesi ile küresel aktörler Karadeniz bölgesinde Rusya'nın kabul edilebilir bölgesel sınırlarının sonuna gelmişlerdir (Kırık ve Kartal, 2014: 58). NATO'nun Karadeniz'deki eski Sovyet ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesi Rusya'yı endişeye sürüklerken, dış politikasında saldırganlaşmasına ve Karadeniz'de yeni gerilim noktalarının oluşmasına sebep olmuştur.

Ağustos 2008'de Güney Osetya'da Rusya ile Gürcistan arasındaki savaş, Rusya'nın, etkinlik alanı olarak gördüğü Gürcistan'la NATO'nun iyi ilişkiler geliştirmesi sonucu yakın çevresinde tehdit hissetmesi üzerine Moskova'nın güç kullanmasıyla sonuçlanmıştır. Benzer şekilde Ukrayna'nın NATO ve AB ile diyalog geliştirme çabaları 2014'te Rusya ile Avrupa-Atlantik topluluğu arasındaki jeopolitik rekabeti politik krize dönüştürürken, Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ve Doğu Ukrayna'da istikrarsızlığın artmasına yol açmıştır. Karadeniz Rusya ve Avrupa-Atlantik sisteminin aktörleri (NATO, AB) arasında rekabet ortamı haline gelmiştir.

Jeopolitik, devletlerin uluslararası sistemdeki stratejilerini belirlemelerinde kullandıkları bir disiplindir. Siyasi coğrafyanın alt dalı olan jeopolitiğin tarihsel sürecinde çeşitli teoriler geliştirilmiştir. Kara, Deniz, Hava, Kenar Kuşak Hâkimiyetleri olarak geliştirilen teoriler hem uluslararası ilişkilerin temel unsuru olan güce sahip olmada hem de uluslararası meseleleri yorumlamada kullanılmaktadır. Jeopolitik teorilerin birçoğu Avrasya coğrafyasını, küresel hâkimiyet kurmanın anahtarı olarak görmektedir. Avrasya, yerkürenin en büyük kıtası olduğundan, bu bölgenin hâkimiyetini sağlayan gücün, dünya ekonomisinin büyük bir bölümüne de sahip olacağı düşünülmektedir.

Karadeniz'in Avrasya iç denizi olması, Karadeniz jeopolitiğini ön plana çıkarmaktadır. Karadeniz havzasında özellikle Soğuk Savaş sonrasında meydana gelen güç boşluğu, küresel güç olmayı amaçlayan devletlerin ilgisini çekmiştir. Klasik jeopolitik teorisyenlerine göre Karadeniz havzası, Avrasya'da güvenliğin sağlanması için en önemli yerlerden biridir. Havzanın sahip olduğu enerji-ulaşım hatları ve doğal kaynaklar bölgenin hassasiyetini arttırmaktadır. Kalpgah ve Kenar Kuşak teorilerinin kesişim alanı olan Karadeniz havzasında gerçekleştirilecek hâkimiyet, Avrasya hâkimiyetini de sağlayacaktır.

Bu araştırmada jeopolitiğin ne olduğu, hangi unsurları barındırdığı, Karadeniz'i jeopolitik anlamda öne çıkaran temel unsurların neler olduğu, NATO ile bölgedeki NATO ülkelerinin Karadeniz jeopolitiği kapsamında şekillendirdikleri politika uygulamaları-stratejilerinin neler olduğu ve Rusya'nın Karadeniz jeopolitiği kapsamında şekillendirdikleri politika uygulamaları ile stratejilerinin neler olduğu üzerinde durulacaktır.

2. JEOPOLİTİK KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI

Günümüzde teknolojinin hızla gelişerek toplumları sosyal, siyasal ve ekonomik olarak yakınlaştırdığını görmekteyiz. Yaşanan baş döndürücü değişim küreselleşmenin de verdiği ivme ile farklı coğrafyalarda yaşayan başta bireyler olmak üzere işletmeleri ve devletleri birbirine bağımlı hâle getirmiştir. Bu gelişmeler aynı zamanda tarafların güç mücadelesine ilişkin farklı yöntemleri ve kavramları da ortaya çıkarmıştır.

Uluslararası ilişkilerdeki artış sadece bireylerin ve toplumların değil aynı zamanda yaşanan sorunların da benzerlik göstermesine sebep olmuştur. Askerî, sosyal, ekonomik ve coğrafi konular geçmişte hiç olmadığı kadar birbirine bağımlı hâle gelmiştir. Gelişen haberleşme, iletişim vb. teknolojiler ile toplumların veya ülkelerin var olma mücadelesi birçok alanın dikkate alınarak değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda jeopolitik, coğrafyayı merkeze alan ve bunun yanında diğer değişkenleri (sosyal, ekonomik, askerî vb.) bir bütün olarak değerlendirip, bu güç mücadelesinin ortaya çıkardığı sorunları çözmeye çalışan bir yöntem olarak değerlendirilmektedir (İlhan, 1997: 3). Özellikle İngiltere'de başlayan Sanayi Devrimi ile hızla gelişen ülkelerin büyümelerini besleyecek ucuz hammadde ve iş gücü ihtiyacı, ilgili ülkelerin bu alanlar üzerine ilişkilerinde de görece yeni bir bilim dalı olan jeopolitiği önemli bir konuma taşımıştır (Külebi, 2009: 3). Jeopolitik, bir teori ve uygulama olarak, egemen siyasî yapıların ortaya çıktığı devletlerin ve çokuluslu devletlerin kurulmasıyla doğrudan ilişkilidir. Özellikle "Klasik Jeopolitik" ile ilgili üretilen teoriler, güçlü egemen devletlerin 19. yüzyıl sonunda girişmiş olduğu mücadele sonucunda ortaya çıkmıştır.

Jeopolitik terminolojinin geçmişi bir asırdan biraz uzun olmasına rağmen politik düşünürler kadim zamanlardan günümüze dek jeopolitik bir bakış açısına sahip olmuşlardır. Anlam açısından jeopolitiğin, coğrafyanın bir siyasî yorumu olarak ele alınması antik dönemlere kadar uzanır. Antik Yunan'da ve Roma'da, Thales (MÖ. 625-547), Anaksimandros (MÖ. 610-47), Herodot (M.Ö. 485-425), Platon (M.Ö. 427-347), Aristo (M.Ö.384-322), Antik Romalı stratejist Cicero ve Strabon (M.Ö.63-M.S.24) gibi filozof ve tarihçilerin devlet politikasını yine buldukları coğrafyayla ilişkilendiren çalışmaları bulunmaktadır (İşcan, 2004: 53).

Jeopolitiğin kavramsal yansımaları Batılı düşünürlerin çalışmalarında çok eski tarihlere isabet ederken Doğu medeniyetlerinde de benzer bir sürecin izlerine rastlamak mümkündür. Bu düşünürlerin başında Farabi (M.S.870-950) gelmektedir. Farabi'de Aristo gibi, sosyopolitik olayları, çevre ve doğal koşullarla ilişkilendirmiş, siyaset ve coğrafya arasında bir nedensellik bağı olduğunu iddia etmiştir. Yine jeopolitiğin kavramsal açıdan kullanımı bir başka Doğulu büyük İslam düşünürü İbn-i Haldun'un (M.S.1332-1406) çalışmalarında da görülmektedir. İbn-i Haldun'un çalışmaları, Kuzey Afrika ve Orta Doğu toplumlarından Berberilerin, Farsların ve Arapların yaşadıkları coğrafya, sosyokültürel farklılıkları, geçmişleri ve kendilerine özel karakterleri hakkında zengin birer kaynak oluşturmaktadır. Bu siyaset ve coğrafya ilişkisini inceleyen kaynaklar kendinden yüzyıllar sonra ortaya konacak modern jeopolitik teorilerin oluşturulmasına da yardımcı olmuştur (Hasanov, 2012: 26-27). Yine jeopolitik kavramı doğrudan kullanılsa dahi, Montesquieu'nun (1689-1755) Kanunların Ruhu Üzerine (The Spirit of Laws) isimli eserinde toplumların yönetim biçimleriyle buldukları coğrafyanın iklimi arasında bir ilişki olduğu vurgulanmaktadır. Türk tarihine bakıldığında da jeopolitiğe ilişkin askerî ve politik dehaların çarpıcı sözlerinin olduğu görülmektedir. Örneğin Fatih Sultan Mehmet (1432-1481), Papa II. Pius'a (1405-1464) gönderdiği mektup ilginçtir:

"Biz ve İtalyanlar Truvalılarla aynı kökenden geliyoruz. Ben Yunanlılardan Hektor'un intikamını almaya çalışırken, nasıl oluyor da bana karşı ittifak kuruyorlar!"

Kurtuluş Savaşı sonrası Yunan ordusunu denize döktükten sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün ise "Hektor'un öcünü aldık!" diyerek jeopolitiğin, coğrafya ve tarih ile ilişkisinin önemini vurguladığı görülmektedir (Polat, 2015: 19).

Jeopolitik etimolojik olarak değerlendirildiğinde ise "geo" ve "politic" kelimelerinin birleşmesi ile oluştuğu görülmektedir. "geo" yer yüzü veya dünya anlamına gelirken "politika" veya "siyaset" anlamına gelen "politic" ise Antik Yunanca'da "şehir" veya "devlet" olarak kullanılan "polis"ten türetilmiştir (Karabulut, 2005: 33).

İngilizce "geopolitic", Almanca "geopolitik", Fransızca "geopolitique" olan jeopolitik için Türk Dil Kurumu'nda (TDK) üç ayrı tanıma yer verilmiştir. Her üç tanımda da coğrafya ve devlet politikası veya siyaseti arasındaki ilişki vurgulanmaktadır. Jeopolitik, TDK'ye göre kısaca bir bölge veya devletin uyguladığı siyaset ile o bölgenin coğrafi özellikleri ile ilişkisi olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2023).

Bir güç ve bilgi kaynağı olarak jeopolitik, emperyalist rekabet döneminde 1870'lerden 1945'e kadar çatışan imparatorluklar ve sayısız savaşlar ile dünya siyasal haritasını değiştirmiş veya yeniden düzenlemiştir. Jeopolitik kavramının akademik bir disiplin içinde kullanımı ise 19. yüzyılın sonlarına, Coğrafya Profesörü Alman Friedrich Ratzel (1844-1904) ve Siyaset Bilimi Profesörü İsveçli Rudolf Kjellén'e (1864-1922) kadar uzanmaktadır. Büyük ses getiren Charles Darwin'in fikirleri sosyal bilimlere uyarlanmaya başlandığı dönemde, Friedrich Ratzel'de "Doğal Seçilim" olarak bilinen, "en güçlüünün hayatta kalması gerektiğini" savunan Darwin'in "Sosyal Darwinizm Akımı"ndan etkilenen Ratzel, Politische Geographie (1887) isimli kitabında "Organik Devlet Teorisi"ni yayınladı. Teori, savaşı meşrulaştıran ve devletin genişlemesini bir mecburiyet olduğu ilkesine dayanan devleti, canlı bir organizma olarak tanımlamaktadır. Jeopolitik terimini 1899'da ilk kez kullanan ise Friedrich Ratzel'den (1844-1904) daha genç olan ve ondan etkilenen Rudolf Kjellén (1864-1922) olmuştur. Rudolf Kjellén (1864-1922) jeopolitik terimini ilk kez 1899'da İsveç coğrafi dergisi olan Ymer'de yayımlanan bir makalesinde kullanmıştır. Kjellén'in fikirleri ise Münih Üniversitesi'nde Coğrafi ve Askerî İlimler Başkanlığı yapan ve sonrasında Jeopolitik Enstitüsü'nü kuran Karl Haushofer (1869-1946) tarafından sahiplenilmiştir. Haushofer'ın, Ratzel gibi, bir devletin varlığını sürdürebilmesi için mekânsal olarak büyümesi gerektiği iddiası, sonradan Alman jeopolitikçiler tarafından da onaylanacak hatta Nazi Almanyası tarafından sahiplenilip dış siyaset ve nazizm propagandasında kullanılacaktır (Göney, 1975: 18-19).

Modern jeopolitik teorilerin ortaya çıkması yakın geçmişe tarihlendirilse de bu kavrama ilişkin geniş bir literatürün oluşmasının önüne geçilememiştir. Bu noktada jeopolitiğe ilişkin geçmiş çalışmalar incelendiğinde farklı toplumlara ve coğrafyalara ait tarih, siyaset bilimi, coğrafya gibi farklı disiplinlerden gelen araştırmacılara ait çalışmalarda farklı birçok tanıma ulaşılmaktadır.

İlhan (1997) jeopolitiği, tüm coğrafi değişkenlerin politik kararları etkileyen yönlerini araştıran bir bilim dalı olarak tanımlamaktadır. Siyaset veya politikayı ve bu kavramları besleyen gücü, coğrafya özelinde inceleyen jeopolitiğin, aynı zamanda verilecek politik kararlarda da çok önemli olduğunu vurgulamaktadır (İlhan, 1997: 5).

Agnew (2003) jeopolitiği üç aşamalı bir dönem üzerinden kavramlaştırmaya çalışmıştır. Jeopolitiğin, ilk defa kullanıldığı 19. yüzyılı bir dönem olarak "Uyguruluklar Jeopolitiği" olarak adlandırmıştır. Uyguruluklar Jeopolitiği kavramı, 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başında "Doğal Jeopolitik"ın ortaya çıkmasını sağlamıştır. İki kutuplu bir dünyanın ortaya çıktığı ikinci dünya savaşı sonrası "Soğuk Savaş Dönemi"nde ise Agnew kavramı ideolojik bir düzleme oturtmuştur. Bu üç dönemde kendine özgü jeopolitik bir tasavvura sahiptir. Agnew, Uyguruluklar Jeopolitiği'ni Avrupa ve diğer bölgeler için devletlerin rekabeti olarak kavramlaştırmaktadır. Doğal Jeopolitik'i ise daha çok ülkelerin bölge, ekonomik çıkar ve ırk temelli mücadeleleri olarak tanımlamıştır. Agnew son olarak "İdeolojik Jeopolitik"i Rönesans Avrupası'na uzanan jeopolitik bir söylem ile dünyanın tek bir coğrafi bütünlük ve varlık olarak algılanması olarak belirtmektedir (Agnew, 2003: 112-113).

Defay (2005), jeopolitiği siyaset ve coğrafya ilişkisi üzerinden tanımlamaktadır. Coğrafyanın sadece siyaseti tasarlamadığı, karşılıklı bir ilişkinin olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda jeopolitik tanımına sığdırılan siyaseti ise sadece özeldir bir ülke veya siyasî iktidarın konusu olmayıp mücadelenin daha evrensel bir boyuta taşınarak ekonomi, kültür vb. alanlar üzerinde de etkili olduğunu belirtmektedir (Defay, 2005: 44).

Flint (2016) öncelikle çağdaş dünyayı anlamak ve eleştirel bir akış açısı sunabilmek için jeopolitiğin nasıl tanımlanması gerektiğini sorgulamıştır. Tuathail (1996) gibi Flint'te (2016) dünya siyasetini anlama ve analiz etmek için farklı tanımlara ihtiyaç duymaktadır. İlk tanımında jeopolitik ile devletçilik kavramı arasında bir bağ kurmuştur. Bu bağlamda jeopolitiği, devletlerin belli bölgeler içinde kalan kaynaklar için ilgili devletlerin mücadelesi olarak tanımlar. Sonraki adımda bu tanımları daha da genişleterek devletlerin sadece bir alan mücadelesi değil aynı zamanda, sivil toplum örgütlerinin, terörist organizasyonların veya özel şirketlerin bölgelerin kontrolü için giriştikleri mücadeleleri de jeopolitiğin kapsamına dâhil etmektedir (Flint, 2016: 13).

Dodds (2007), henüz uzmanların arasında fikir birliği sağlayamadığı jeopolitiği, dünyayı haritalar, tablolar ve fotoğraflar yardımı ile görselleştiren bir kavram olarak tanımlamaya çalışır. Jeopolitik, coğrafi açıklamaları, metaforları ve “demir perde ve üçüncü dünya” gibi şablonlar ile basit bir dünya modelinin oluşturulmasına yardımcı olmaktadır. Bu aynı zamanda siyasal iktidarlara veya ülkeleri “Londra”, “Washington” veya “Moskova” gibi basit tanımlayıcılara indirgeme eğiliminde olan gazete, dergi ve televizyon haberlerinde günlük kullanım açısından da çok önemlidir (Dodds, 2007: 4-5).

Lacoste (2008), günümüzde birçok yerde kullanılan jeopolitik terimini, yer, toprak veya coğrafyanın insanlar üzerindeki etkisinden ve insanların güç mücadelesi üzerinden tanımlamaktadır. Bu iktidar veya güç mücadelesinin tarafları bir devlet olabileceği gibi bir örgüt veya terörist bir organizasyon da olabilir. Mücadele edilen toprak parçasının büyük ya da küçük olması tanımları değiştirmemektedir. Jeopolitiğin aynı zamanda fikir yürütme ve olaylar arasındaki ilişkileri ortaya çıkarma gücünden de bahsetmektedir. Kısaca jeopolitik, bir ülkenin kendi içindeki çatışmaların diğer ülkelere olan yansımalarıdır. Ayrıca geleceğe yönelik sağlıklı çıkarımların yapılmasına da yardımcı olmaktadır (Lacoste, 2008: 8).

Külebi (2009) jeopolitiği en dar anlamıyla, insan ve coğrafya arasındaki ilişki olarak tanımlamıştır. Daha geniş bir düzlemde yer alan tanımlamasında ise bir devletin bulunduğu coğrafya ve devletin uyguladığı politika arasındaki etkileşimi sosyoekonomik, askerî ve kültürel değişkenleri de içine alacak şekilde politikanın coğrafi bir perspektife uyarlanması olarak tanımlamaktadır (Külebi, 2009: 3).

Yılmaz (2015) da jeopolitiğin genel kabul gören bir tanımının bulunmadığını belirtmektedir. Devletlerin veya siyasal iktidarların siyasî kararları ile buldukları coğrafya arasında yakın bir ilişki olduğunu savunmaktadır. Bu noktadan yola çıkarak jeopolitiği, coğrafi etmenleri dikkate alarak uluslararası politikaları anlayıp yorumlayabilme ve geleceğe ilişkin öngörülerde bulunmaya yardımcı olan bir dış politika analiz aracı olarak görmektedir (Yılmaz, 2015: 3).

Caldara ve Iacoviello (2018), jeopolitiği, Flint'in (2016) tarihsel açıdan devletlerin bir alan için rekabeti veya o alan üzerine mücadeleleri olarak tanımlandığını belirtmiştir (Flint, 2016: 13). Fakat bu tanımları güncelleme ihtiyacı duyarak, son yıllarda, mücadele eden taraflara, kurumların, devlet dışı organizasyonların, isyancı grupların ve siyasal organizasyonların dâhil olmasıyla jeopolitiğin tanımının da çeşitlenmeye başladığını vurgulamıştır (Caldara ve Iacoviello, 2018: 6).

Arı (2018), jeopolitiği, devletlerin buldukları coğrafya ve matematik konumları ile uyguladıkları dış siyaset arasında deterministik bir ilişki üzerinden tanımlamaktadır. Eğer diğer değişkenler dikkate alınmazsa, ülkenin denize yakınlığı, yer altı ve yer üstü kaynakları vb. devletlerin rekabetinde önemli üstünlüklere konu olmaktadır. Bu da doğrudan dış siyaseti etkileyen en önemli unsurlardan biridir (Arı, 2018: 63).

Mutluer (2019) ise jeopolitiğin sadece siyaset ve coğrafya özeline indirgemenen daha geniş bir bakış açısıyla tanımlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Jeopolitiğin tanımında siyaset ve coğrafya bilimi yer almakla beraber jeopolitiğin kültüre, kimliğe ve tarihe ilişkin eleştiri ve algılardan arındırılmayacağını belirtmektedir (Mutluer, 2019: 15).

Blij (2019), kendisi de bir coğrafya profesörü olduğu için jeopolitiği coğrafyacılar üzerinden tanımlamaya çalışmaktadır. Bazı coğrafyacıların siyasî eylemleri mekânsal açıdan inceleyerek siyasal bir mozaige odaklandığını belirtmektedir. Bu bağlamda siyasî coğrafyanın eski bir alt dalı olarak konumlandığı jeopolitiğin, yine geçmişten nazizimle özdeşleşen imajından son yıllarda sıyrıldığını belirterek jeopolitiği siyasî coğrafya ölçeğine taşımıştır. Kısaca bu bilim dalını, sınır çalışmalarından güç mücadelelerine uzanan büyüleyici bir bilim olarak tanımlamaktadır (Blij, 2019: 35).

Literatürde Jeopolitik kavramının siyasî coğrafya ile aynı anlamda kullanıldığı çalışmaların bulunmasının yanında farklı kavramlar olarak da değerlendirildiği görülmüştür. Özellikle görece genç bir bilim dalı olmasından dolayı, gelişmiş ülkelerde jeopolitik, siyasî coğrafyanın bir alt dalı olarak kavramlaştırılırken bazen de ayrı bir disiplin ve uzmanlık olarak tanımlanmaktadır (Atalay, 2004: 416).

3.KARADENİZ'İN STRATEJİK ÖNEMİ

3.1. Coğrafi Konumu

Yüzölçüm olarak 432.000 kilometrekarelik bir bölgeyi kaplayan Karadeniz bölgesi okyanuslara doğrudan bağlanmadığı için yarı kapalı bir deniz özelliğine sahiptir. Karadeniz'in, RF, Ukrayna, Romanya, Bulgaristan, Türkiye ve Gürcistan da dâhil olmak üzere altı ülkeye kıyısı bulunmaktadır (Aşık, 2010: 34). Karadeniz bölgesi, Mackinder'in Kara Hâkimiyeti Teorisi, Spykman'ın öne sürdüğü Kenar Kuşak Teorisi ve Mahan'ın Deniz Hâkimiyeti Teorisi'nden de anlaşıldığı üzere dünya coğrafyasında jeopolitik açıdan önem arz eden bölgelerden biridir. Kara Hâkimiyet Teorisi'nde Mackinder'in, bölgeyi orta bölgeye en kolay erişimi sağlayacak konumla gösterdiği, Spykman'ın Kenar Kuşak Teorisi'ne baktığımızda ise üç farklı bölgeyi bağlayacak bir kuşağa sahip olduğu görülmektedir. Spykman'a göre Karadeniz, Orta Asya'yı, Orta Doğu'yu ve Avrupa kıtasını birbirine bağlayan önemli bir konumdur. Mahan'ın Deniz Hâkimiyeti Teorisi'ne göre ise, denizler üzerinde hâkimiyet kuran gücün bölgeyi kontrol etmek için gücü olacaktır. Karadeniz havzasına da hâkim olan gücün denizler üzerinden geniş bir coğrafyada hâkimiyet kurmak için gücü olacaktır (Bocutoğlu ve Koçer, 2007: 111).

Karadeniz bölgesi Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezindeki argümanı olarak, kültür ve medeniyet, insan ve ülke arasında var olan ilişkileri güçlendiren önemli bir etken olarak görülmekte, coğrafi konum olarak Müslüman dünyasını ve Ortodoks dünyasını ayıran bir hat üzerinde bulunmakta ve bu açıdan da bölgede jeostratejik bir hattın meydana gelmesine sebep olmaktadır (Oktay, 2006: 152). Benzer şekilde Mackinder'in jeopolitik merkezinde stratejik konumda bulunduğu için, Karadeniz bölgesi Avrupa tarihinin yanı sıra birçok etnik ve siyasi sorunun şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır (Aydın, 2004: 5).

Tarihsel açıdan bakıldığında da, bu bölgenin 15. yüzyılda Fatih Sultan Mehmet'in Kırım'ı fethinden bu yana çeşitli güç mücadelelerine sahne olduğu ve güç mücadelelerinin bugün de sürdüğü gözlenmektedir. İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nın önemi düşünüldüğünde, bu güç mücadeleleri daha anlamlı hale gelmektedir.

Avrasya bölgesinin önemli bir denizi olan Karadeniz, Türkiye'nin güneydoğusunda ve Kuzey Avrupa'da yer almaktadır. Karadeniz bölgesi ile ilgili çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Dar ve Geniş Karadeniz tanımı bölge için kullanılmaktadır. Fakat bölgenin yapılmış olan tanımı hakkında tam olarak bir fikir birliği bulunmamaktadır. Dar tanımı kapsayan bölgenin içinde Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, RF, Ukrayna, Türkiye ve Karadeniz sahilleri vardır. Diğer yandan Geniş Karadeniz bölgesi Moldova, Ermenistan ve Azerbaycan ile bu altı ülkeyi kapsamaktadır. Coğrafi alandan ziyade siyasi

bir oluşum olan Karadeniz bölgesi Aydın'a göre, bölgedeki ve kıyıdaş ülkelerden Güneydoğu Avrupa'ya ve Hazar kıyılarına kadar siyasi gelişmelerden etkilenebilecek ülkeleri çevrelemektedir. Ayrıca Karadeniz bölgesini "Daha Geniş Ortadoğu" Projesi ve Doğu sınırının bir parçası olarak tanımlayan görüşler de bulunmaktadır (Aydın, 2004: 5). Buna ek olarak, son zamanlarda daha sık kullanılan ve sadece kıyıdaş ülkeleri değil komşularını da içeren "Genişletilmiş Karadeniz Bölgesi" ibaresi bulunmaktadır. Daha açık ifade etmek gerekirse, yukarıda belirtilen ülkelere ek olarak bu bölgede, Moldova, Ermenistan, Azerbaycan, Sırbistan, Karadağ, Arnavutluk ve Yunanistan gibi devletler de yer almaktadır (Aşık, 2010: 37). Birçok devleti kapsayan ve böylesine önemli bir coğrafi konuma haiz olan Karadeniz bölgesi siyasi, ekonomik ve askeri alanlar anlamında önemli çalışma konularından birini teşkil etmektedir.

3.2. Karadeniz'in Uluslararası Politik Ekonomi Açısından Önemi

Soğuk Savaş sonrası bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin uluslararası kuruluşlarla kurdukları yakın ilişkiler, bölgede aktör sayısının artmasına, jeopolitik ve jeostrateji adımların karmaşıklaşmasına neden olmuştur (Okman, 2018: 44). Bu durum yeni dengelerin kurulmasını gerekli hale getirmiştir. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte toplumların enerji ihtiyacı ciddi boyutta artmıştır. Günümüzde sadece sanayide değil, yaşamın her alanında enerjiye bağımlı bir yaşam tarzı geliştirmiş bulunuyoruz. Ülkelerin kalkınmalarını sürdürebilmeleri için güvenilir enerji kaynaklarına ihtiyaçları vardır. Enerji üreten ülkeler ile enerji tüketen ülkeler arasında karşılıklı güven ortamının sağlanması gerekmektedir. Ancak bazı durumlarda enerji piyasasında tek ülke ile yapılan ticaret, ülkelerin ekonomik bağımsızlıklarına gölge düşürebilmektedir. Bu yüzden ülkelerin en temelde kendi öz kaynaklarını geliştirmeleri veya tedarik ettikleri ülkeleri çeşitlendirmeleri gerekmektedir. Enerjide dışa bağımlılık verilerine göre AB ortalaması %55'dir. Bağımlılık hesaplamasında petrol, doğal gaz, kömür, LNG gibi enerji kalemleri yer almaktadır. Almanya doğalgaz ihtiyacının tamamına yakını Rusya'dan karşılamaktadır. Rusya'nın ise gelir kaynaklarının %50'sini enerji ihracatı oluşturmaktadır (Güneş ve Arslan, 2018: 32). ABD ise AB'nin Rusya'ya enerji kaynakları bakımından bağımlılığını azaltmak için özellikle Hazar enerji kaynaklarının Rusya dışı bölgelerden dünya piyasasına taşımak ve AB'nin enerji tedarik kaynaklarını çeşitlendirmek istemektedir.

NATO ve AB ile yakın ilişkiler kurmaları, özellikle Romanya ve Bulgaristan'ın AB üyeliği ile Gürcistan'ın NATO ile yaptığı güvenlik anlaşmaları, Karadeniz'in uluslararası güç gösterisinin yeni merkezi olmasına neden olmuştur (Eker, 2014: 130-131). ABD, AB ve Rusya ile bölge ülkeleri, Hazar Denizi, Karadeniz ve Güney Kafkasya kaynaklarının ulusal çıkarları doğrultusunda kullanımı amacıyla jeopolitik, jeoekonomik ve askeri-jeostratejik politikalar üretmek durumunda kalmışlardır (Hasanov, 2016: 13-14).

Bölge ülkelerinin enerji üretim ve dağıtımındaki teknolojik eksiklikleri, özellikle Batılı ülkelerin geliştirdikleri teknolojilerini bölgede kullanmalarına ve söz sahibi olmalarına imkân sağlamıştır (Hasanov, 2016: 12). Bununla birlikte uluslararası güçlerin bölgeye yatırım yapması için öncelikle istikrarlı bir devlet yönetiminin ve güvenlik teminatının olması gerekmektedir. Karadeniz çevresinde bulunan limanlar da bölge ticareti açısından son derece önemlidir. Her türlü siyasi gerilimleri bir yana bırakarak bölgesel ticaret hacminin artırılması gerekmektedir.

Bu geçiş döneminde ülkelerin yaşadığı iç karışıklıklar, Rusya için kaybettiği topraklarda hegemonya kurma fırsatı ve şansı doğurmuştur. Bu gelişmelere hazırlıksız yakalanan Batı dünyasına karşın Rusya, "yakın çevre" doktrini geliştirmiş ve uygulamaya başlamıştır (Erbaş Doğan, 2018: 75). Sovyetler Birliği'nin dağılışı esnasında miras kalan "donmuş sorunlar" özellikle Karadeniz çevresinde askeri hareketliliğin süreklilik göstermesine neden olmaktadır. Kırım ve Ukrayna başta olmak üzere, Moldova ve Gürcistan'da zaman zaman sıcak çatışmalar yaşanmaktadır.

Bölgesel barışın tesisi için ülkelerin komşu ülkelerle ortak kültürel ve sosyal değerlere sahip olması gerekmektedir. Ancak Karadeniz çevresindeki toplulukların Baltık ve Balkanların aksine, dil ve dini farklılıklar gibi sebeplerle ortak mutabakat zemini oluşturamadıkları görülmektedir (Okman, 2018: 53). Bu durum kapalı sınır kapılarına ve ekonomik sıkıntılara neden olmaktadır.

4.RUSYA'NIN KARADENİZ POLİTİKASI

Ruslar için Karadeniz yıllardan bağımsız olarak her dönemde dış politikalarının kalbinde yer alan stratejik bir bölge olmuştur. Karadeniz'in günümüzde doğal kaynaklara erişim açısından sahip olduğu önem geçmiş dönemlerde de Karadeniz'in stratejik konumunu artıran bir özellik olmuştur. Çarlık döneminden günümüze, Karadeniz, Rusya'nın bölgesel olduğu kadar ulusal çıkarlarıyla da eş değerde tuttuğu bir coğrafya olagelmış ve yıllar içinde bu değerinden bir şey kaybetmemiş aksine uluslararası alanda önemi giderek artan bir eksen halini almıştır.

15. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu bölgedeki baskın gücü, çevresindeki bölgelerin çoğunu yönetiyordu. Dolayısıyla Karadeniz bir 'Türk gölü' olarak kabul ediliyordu. Birinci Dünya Savaşı'na kadar Rus ve Osmanlı imparatorlukları arasında Karadeniz Bölgesi üzerinde egemenlik mücadelesi sürmüştür. Karadeniz'e boğazlar yoluyla erişim ve bölgeyi boğazlar kanalıyla kontrol etme isteği tarihin eski yıllarına dayanan stratejik bir konu olmuştur.

Rusya'nın Karadeniz serüveni ilk olarak 17. yüzyılda Ukrayna'nın ele geçirilmesiyle başlamıştır. Bu tarihten itibaren Ukrayna Rusya'nın bir parçası olarak gösterilmeye başlanmıştır. Hatta bunun için Rus halkından belirli kesimlerin (tüccarlar, zanaatkarlar, işçiler vb.) toplu olarak Ukrayna'ya yerleştirildiği bilinmektedir (Ereker ve Özer, 2013: 172). Yine bu dönemde Çar Petro tarafından Hazar Denizi'nde oluşturulan Rus donanması da Rusların Karadeniz'deki varlıkları için kilit hamlelerden biri olmuştur. Rusların Karadeniz hâkimiyetini şekillendiren bir diğer kritik adım 1784 yılında Kırım'ın ele geçirilmesi olmuştur. Rusya için günümüzde hala kritik önemini koruyan Sivastopol'daki donanmanın temelleri bu yıllarda atılmıştır. Donanmanın inşasından 14 yıl sonra Rusya, Karadeniz'deki donanmasını Osmanlı ile imzalanan İstanbul anlaşması gereği savaş döneminde ilk kez boğazlardan geçirme hakkını elde etmiştir. Boğazları kullanabilmek Rusya'nın Karadeniz politikasının ana hedeflerinden birisidir (Uçarol, 2000: 205-207).

Çarlık Rusya'sının ardılı Sovyetler Birliği, Çarlık döneminde sahip olunan hedeflere ve politikalara benzer bir Karadeniz politikası izlemiştir. Karadeniz'in ve boğazların kontrolü mevzuları Çarlık Rusya'sında olduğu gibi Sovyet döneminde de en önemli güvenlik konularıydı. Sovyetler Birliği Türk Boğazları'nın İngiltere kontrolüne geçmesinden endişe duymakta idi. O zaman boğazların durumu İngiltere, Fransa, Avusturya, Prusya ve Türkiye'nin de yer aldığı bir grup devlet tarafından belirlenen bir anlaşmaya tabiydi. Londra Boğazlar Sözleşmesi'nde barış dönemlerinde boğazlardan savaş gemisi geçmemesi üzerine anlaşılmıştı. Bu sözleşmeyle Rusya'nın Karadeniz'deki hareket kabiliyetini azaltmayı planlayan İngiltere'nin amacı Rusya'nın Akdeniz'e inerek İngiltere'nin imparatorluk hedeflerine engel olma ihtimalini kırmaktı. Rusya ise kendisine yönelik bu engelleme çabalarının önüne geçmek için her fırsatı değerlendirmek niyetindeydi.

Kurtuluş Savaşı'nın sürdüğü yıllarda dış desteğe ihtiyaç duyan Türkiye'nin bu durumunu fırsata çeviren Sovyetler Birliği, Türk hükümetini boğazların sadece Karadeniz'e kıyı ülkelerce kontrol edilmesini kabul etmek durumunda bırakmıştır. Ancak Karadeniz'e kıyısı olmayan ve o döneme kadar boğazlar üzerinde kontrolü olan devletler Türkiye ve Rusya kontrolündeki bu anlaşmayı kabul etmek istememişler ve savaş sonrası toplanan Lozan Konferansı'nda bu konuyu gündeme getirmişlerdir. Lozan Konferansı'nda Türkiye, boğazların (savaş ve barış zamanlarında) belirli şartlar altında savaş gemilerinin geçmesine olanak sağlayan maddeyi kabul etmiştir. Konferanstan 13 yıl sonra imzalanan Montreux (1936) Boğazlar Sözleşmesiyle Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerinin bekleme sürelerine ve taşıyabilecekleri yük miktarına dair bir takım sınırlamalar getirilmiştir. Boğazlar Sözleşmesinde Savaş ve barış zamanının ayrı bir başlıkta ele alınması Sovyetler Birliği'nin Karadeniz'deki donanmasına yönelik tehdit riskini azaltsa da yok etmemiştir (Ereker ve Özer, 2013: 180-182).

Sovyetler Birliği boğazlar konusunda kontrol sahibi olmak istiyordu. Sovyetler Birliği'nin bu konudaki ısrarcı tutumu yersiz değildir. Sovyetler Birliği'nin ticaretinin yarısı boğazlar üzerinden geçmekteydi buna ek olarak o döneme kadar Karadeniz'in tarihindeki saldırıların ikisi buralardan gelmiştir. Bu sebeple boğaz konusu Çarlık döneminde olduğu gibi Sovyetler Birliği döneminde de dış

siyasette ana gündem maddesi olagelmıştır. Fakat Birliğin bu konudaki ısrarcı tutumunun Türkiye'yi kendisinden uzaklaştırdığı düşünülmektedir (Gökay, 2006: 61-62). Türkiye'nin kendisinden uzaklaşp ABD ile yakınlaşması neticesinde Sovyet Rusya, boğazlar meselesine yaptığı vurguyu azaltmıştır fakat boğazların güvenliği meselesi dış politikada stratejik konumda yer almaya devam etmiştir. Karadeniz filosunun güvenliği ve Karadeniz'den yapılan ticaretin devam edebilmesi için Sovyetler Birliği, boğazlar konusunu hiç bir zaman bir kenara bırakmamış, bu konuda alternatif ticaret yolları geliştirmeye devam etmiştir. Tuna nehri ile Karadeniz'i birleştiren kanal projesini üreten Sovyetler Birliği bu yolla Avrupa'nın Doğusu ile Karadeniz arasında bir ticaret yolu oluşturmuştur (Ereker ve Özer, 2013: 183-184).

Rusya'nın Karadeniz politikasına değinmeden önce Sovyetler Birliği'nin NATO ile Soğuk Savaş öncesi ilişkisine de kısaca değinmekte fayda olacaktır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya ideolojik ve politik açıdan iki farklı kutup arasında ikiye bölünmüş, bu durum iki tarafta da güvenlik temelli politikaların ve mekanizmaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Doğan, 2005: 72). 20. yüzyılda SSCB, kapitalist sisteme karşı alternatif bir duruş sergilemiştir. Savaş sonrası Avrupa yıkımın ekonomik ve askeri etkilerini onarmakla uğraşırken ordularının gücü tükenmişti, karşı tarafta Sovyetler Birliği işgal altında tuttuğu ülkelerde gücünü koruyan ordularıyla, Avrupa için hem askeri hem de ideolojik tehdit unsuru oluşturmaktaydı. Sovyetler Birliği'nin hedefi Avrupa'yı da nüfuz alanı içine almaktı (Jafarov, 2007: 22).

Bu Sovyet tehdidi neticesinde Kuzey Atlantik Bölgesi'nin korunması amacıyla 1949'da NATO kurulmuştur. Bu dönemde Sovyetler Birliği'nin giderek artan askeri kapasitesi sonucu Batı'nın Sovyetler Birliği'ni kendisine yönelik politik ve askeri güvenlik tehdidi olarak algılaması NATO'nun kuruluşunu tetikleyen etmenlerdendir. NATO, kurulmasından 5 yıl sonra, ABD'nin o dönemki stratejisiyle uyumlu olmak ve askeri harcamaları düşürmek niyetiyle yeni stratejisinde kitlesel silah kullanımına yer vermiştir. Bu stratejiyle NATO, Sovyetler Birliği'nden gelebilecek bir işgal teşebbüsünde onun nükleer silah kullanıp kullanmamasına bakılmaksızın nükleer güç kullanabileceğinin mesajını vermiştir (Jafarov, 2007: 37).

1955'te Batı Almanya'nın da NATO'ya üye olması Sovyetler Birliği'ni, Avrupa'daki ülkelerin güvenliğini korumak gerekçesiyle Doğu Bloku ülkeleriyle Varşova Paktı'nı imzalamaya itmştir. Pakta üye devletler arasında SSCB'nin yanı sıra Polonya, Macaristan, Bulgaristan, Çekoslovakya, Arnavutluk ve Doğu Almanya bulunmaktadır. Varşova Paktı üye devletlerinden herhangi birine yönelik saldırıda üye ülkelerin ordularının müttefik bir güç gibi hareket etmeleri kararlaştırılmıştır. Varşova Paktı kurulduktan sonra Avrupa'daki askeri yapılanmalarda Doğu -Batı eksenli bir kutuplaşma başlamıştır. Bu durum Soğuk Savaş'ın geldiğinin ilk işareti olmuştur. 1962'de yaşanan Küba Krizi Sovyetler Birliği'nin nükleer silah alanındaki gelişmiş teknolojisini ön plana çıkarmıştır. Bu gelişme ABD ve Avrupa tarafından güç dengesine yönelik önemli bir meydan okuma olarak algılanmıştır. Buna karşılık NATO, Sovyetler Birliği'ne yönelik politikasını ılımlaştırarak 1980 yılının ortalarına kadar esnek bu politikasını sürdürmüştür (Jafarov, 2007: 41).

Sovyetler Birliği'ni dağılmaya götüren unsurlar arasında iç siyasette yönetimle halk arasındaki kopukluk ve dış politikada Amerika'nın yıpratma çabaları ilk sıralarda yer almaktadır. Devlet kurumlarına duyulan güven iyice azalmıştır. Avrupa ve Amerika'daki ekonomik gelişmeler ekonomik problemler yaşayan SSCB toplumlarında huzursuzluklara sebep olmuştur. Amerika'nın Avrupa'ya yerleştirdiği nükleer başlıklar ve Moskova'yı uzay yarışına çekmesi SSCB'nin savunma harcamalarını artırmış ve birliğin yıpranmasını hızlandırmıştır. 1985'te SSCB liderliğine yükselen Gorbaçov dış politikada "Novaya Mışleniye" denilen yeni düşünceyi uygulamaya koymuştur. Yeni düşünce, Avrupa ile işbirliğine sıcak bakan liberal özellikler taşıyan ve Birliğin gelişiminin Avrupa'dan bağımsız düşünülemediğini ileri süren bir politika olmuştur (Özdal, 2015: 11-12).

Gorbaçov döneminde iç ve dış politikaya yönelik yeni projelerle birlik ayakta tutulmaya çalışılsa da, bu uygulamalar bir süredir iktidara sırt çevirmiş olan toplumu ikna etmekte yeterli olamamıştır. İlk olarak 1989'da Doğu Avrupa'da başlayan ve önüne geçilemeyen çözülme ile Berlin Duvarı

yıkılmıştır, bu süreç 1991 yılında Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla ve Varşova Pakti'nin feshedilmesiyle neticelenmiştir.

5. NATO'NUN KARADENİZ POLİTİKASI

Soğuk Savaş sonrası dönemde, Karadeniz bölgesinin jeopolitik önemi giderek artmış ve NATO'nun bölgeye yönelik politikaları bu gelişmelere odaklanmıştır. Karadeniz'in jeopolitik konumu, doğal kaynakları, Orta Asya'ya açılan kapı olma özelliği ve stratejik limanlara ev sahipliği yapması gibi faktörler, NATO'yu bu bölgede etkin olmaya yönlendirmiştir. Aynı zamanda, Rusya Federasyonu'nun bölgedeki artan etkisi ve kararlı adımları, NATO'nun güvenlik endişelerini arttırarak bölgeye yönelik politikalarında etkinliğini artırma ihtiyacını doğurmuştur. Bu bölümde, belirtilen faktörler göz önünde bulundurularak, NATO'nun perspektifinden bölgeyi önemli kılan unsurlar incelenmiş ve NATO'nun bölgeye yönelik politikaları analiz edilmiştir.

Karadeniz, açık denizlere geçişin gerçekleştiği yarı kapalı bir havza olması nedeniyle önemli bir bölgedir (Rende, 2010: 14). Karadeniz bölgesine artan ilginin başlıca nedenleri, bölgenin ekonomik gücü, enerji koridoru ve ulaşım yolları üzerindeki konumudur (Kanbolat, 2007: 75). Karadeniz bölgesi aynı zamanda AB ile Orta Asya arasında bir geçiş koridoru olması nedeniyle Orta Asya'ya açılan bir kapı görevi de görmektedir. Ayrıca Hazar Havzası'na yakınlığı bölgeyi güçlü bir ticaret merkezi yapmaktadır. Rusya Federasyonu'nun güneyini çevreleyen bir deniz olması nedeniyle Soğuk Savaş sonrası dönemde Batılı ülkelerin güvenlik politikası açısından önem kazanmıştır. Ayrıca Boğaziçi ve Çanakkale Boğazları, Karadeniz'in önemini arttırmakta ve yarı kapalı bir deniz olan Karadeniz'i açık denizlerle bağlayarak "uluslararası deniz" haline getirmektedir. Dünyada üretilen yaklaşık 82 milyon varil ham petrolün 3 milyon varili (yaklaşık %4) boğazlardan dünya pazarlarına taşınmaktadır. Bu durum bölgedeki boğazların enerji arzı ve güvenliği açısından önemini arttırmaktadır (Günderiz, 2009: 214-227).

Soğuk Savaş sonrasında, Karadeniz bölgesinin jeopolitik konumu, NATO'nun dikkatini çektiği bir alan haline gelmiştir. Bu bölge, zengin enerji kaynakları, Orta Asya'ya açılan bir geçit olma özelliği ve ticari potansiyele sahip limanlar, NATO'nun ilgisini çeken ana nedenlerdir. Varşova Pakti'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Doğu Avrupa ülkelerinin güvenlik kaygılarına yol açmıştır. Rusya Federasyonu'nun bölgede hala güçlü olması ve Batılı ülkeler için tehdit oluşturması, NATO'yu, Rusya'nın bölgedeki siyasi girişimlerine karşı önlem almaya yönlendirmiştir. Bu bağlamda, NATO, kaynak tedarik noktalarını arttırmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda, Karadeniz havzası devletlerinin Batı'yla uyumlu politikalar izlemesi ve Batı çevresinde güvenli ve istikrarlı bir ortamın oluşturulması NATO'nun öncelikli gündem maddeleri arasında yer almaktadır. Böylece bölgedeki güç dengesi, RF'nin etkisini dengelemek açısından önemli bir unsurdur.

6. 2014 KIRIM İLHAKI

Ukrayna dış politikası, başa gelen hükümetlere göre değişiklik gösteren bir yapıdadır. Ukrayna krizi, Rusya'nın Kırım'ı ilhaki ile sonuçlanmıştır. 2013'te Avrupa Birliği ile ilişkileri geliştirmek isteyen Ukrayna'ya Rusya tarafından veto gelmiştir. Avrupa Birliği ile yapılacak olan ortaklık anlaşması bu sebeple imzalanmamış ve dönemin Cumhurbaşkanı Yanukoviç, Rusya ile işbirliği yapmayı tercih etmiştir. Bu durum muhalifler tarafından protesto edilmiş ve yapılan gösterileri şiddetle bastırılmaya çalışılması gerilimi daha da yükseltmiştir.

Ülkede Batı ve Rus yanlılarının arasında yaşanan çekişme sırasında Yanukoviç, ülkeyi terk ederek Rusya'ya sığınmıştır. Başta Batının kazanması Rusya'nın ise yenilgisi olarak görülmüş olsa da Rusya, yaşanan siyasi istikrarsızlığı fırsat görmüş, 27 Şubat 2014'te Kırım Yarımadası'nı işgal etmiştir. Bu durum Ukrayna krizini ülke içi krizden uluslararası bir sorun haline getirmiştir. Rusya'nın askeri kuşatmasında olan Kırım'da hükümet kurularak gelecek belirleme adına halk oylaması yapılması kararı alınmıştır. Yapılacak oylamada Kırım ya egemen devlet olacak ya da Rusya'ya katılacağı yönünde iki seçenek sunulmuştur. Oylamaya katılım %83 oranında gerçekleştirilmiş ve oylamanın sonucunda %97 oranla Rusya'ya katılma kabul edilmiştir. Bu sonuçla Kırım Rusya'nın federe birimi

olmuş ve Ukrayna için Rusya ile Batı arasında kalmanın bedeli Kırım'ı kaybetmek olmuştur (Konak, 2019: 85-86).

Türkiye ve Rusya'nın hem coğrafi hem de tarihsel süreci her dönemde ikili ilişkilerin kurulmasını sağlamıştır. Özellikle Karadeniz jeopolitiğinde politikalarında benzerlik gösteren iki ülke, aynı zamanda bölgede aktif olma amacıyla çekişme durumundadır. Kafkaslar' da Dağlık Karabağ, Ortadoğu'da Suriye, Balkanlarda Kosova ve Doğu Akdeniz'deki Kıbrıs sorunlarda farklı düşüncelere sahip iki devlet Karadeniz'de de Kırım için aynı durum söz konusudur. Tatar Türklerinin yaşadığı Kırım, Türkiye için önemli olduğundan Kırım'ın ilhakını onaylanmamaktadır. Bu doğrultuda Türkiye Ukrayna'nın ülke bütünlüğünü savunmaktadır. Türkiye, direkt olarak Rusya'ya karşı çıkmamakta, sorunun diplomasiyle çözülmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu savunmanın temelinde yatan ise Türkiye'nin enerji konusunda Rusya'ya bağımlı olmasıdır. Recep Tayyip Erdoğan ilhakın gerçekleştiği günden günümüze kadar Türkiye'nin, ilhakı kabul etmediğini her sene konuşmalarında vurgulamaktadır (Tekin, 2019: 51-52). Nisan 2021'de Erdoğan'ın Ukrayna Devlet Başkanı Zelenskiy ile gerçekleştirdiği ortak basın toplantısında "Kırım'ın ilhakını tanımama kararımızı teyit ettik. Karadeniz'in bir barış, huzur ve iş birliği denizi olmaya devam etmesi temel hedefimizdir." ifadelerini kullanmıştır (Yenişafak, 2021).

7. DONBASS BÖLGESİ

Ukrayna'nın Donetsk ve Lugansk kentlerinin bulunduğu bölgeyi kapsayan Donbass, geniş kömür yataklarına sahip olması nedeniyle hem Ukrayna hem de Rusya için önemlidir. Donbass Savaşı, bir diğer adıyla Doğu Ukrayna krizi 2014'ten günümüze devam etmektedir. Kırım'ın ilhakı sonrasında Ukrayna'da yaşanan kriz uluslararası bir boyut kazanmıştır. Kırım'ın Ruslar tarafından ele geçirilmesiyle Rus etnik kökenliler, Ukrayna'da protesto gerçekleştirmiştir. Yapılan protestolar, Donbass bölgesinde çatışmaları başlatmıştır. Donetsk ve Lugansk kentlerinde de-facto halk cumhuriyetleri ilan edilerek devletleştirilmeye çalışılmıştır. Minsk süreciyle Batı krizin çözülmesine yönelik görüşmeler gerçekleştirmiştir. Neticesinde silahlı çatışmalar durmuş fakat sorun hale çözülememiştir (Tüysüzoğlu, 2017: 205-206). Yakın zamanda Ukraynalı askerlerin bölgedeki çatışma esnasında hayatını kaybetmesi krizi tekrar gündeme taşımıştır.

26 Mart 2021'de Donetsk'in Şumi kasabesindeki keskin nişancıların açmış olduğu ateş ile dört Ukraynalı asker yaşamını yitirmiştir. Ukrayna Dışişleri Bakanı, Donbass'ta artan gerilim sonrasında Rusya'ya şiddetle kınama yapılması için uluslararası bir çağrıda bulunmuştur. Ukrayna Genelkurmay Başkanı ise tatbikat adı altında Rusya'nın askeri sevkiyat yaptığını açıklamıştır. Son dönemdeki gelişmelere bakıldığında, 2 Kasım 2021'de Politico adlı bir uluslararası gazetecilik organizasyonu, Rusya'nın Ukrayna sınırına askeri yığınak yaptığını belirten bir uydu fotoğrafı yayınlamıştır (Hürriyet, 2021). 18 Kasım 2021'de yayınlanan fotoğrafın ardından Putin, genişletilmiş Dışişleri Başkanlığı toplantısında güvenliğin sağlanması için talimat vermiştir. 5 Aralık 2021'de ABD istihbaratı Rusya'nın yaklaşık 170 bin asker ile Ukrayna'ya askeri müdahalede bulunacağını açıklamıştır.

15 Aralık 2021'de Rusya, ABD ve NATO'ya güvenlik garantileri olarak ifade eden taleplerini belirtmiştir. 26 Ocak 2022'de Rusya'nın bu taleplerine ABD yazılı olarak bir cevap vermiş ve 31 Ocak 2022'de NATO genel sekreteri, Ukrayna'nın NATO üyesi olmaması nedeniyle ülkeye tam anlamı ile destek sağlanamayacağı belirtmiştir. 11 Şubat 2022'de Avrupa Birliği Ukrayna'da bulunan diplomatik personellerin ülkeden ayrılmasını istemiş ve ABD başkanı Joe Biden Rusya'nın Ukrayna işgal etmesi halinde ABD'nin oradaki Amerikalıları kurtarmak için asker göndermeyeceğini belirtmiştir. 12 Şubat 2022'de Türkiye Dışişleri Bakanı Ukrayna'daki güvenlik durumunu Türkiye'nin yakından takip ettiğini ve Ukrayna'da bulunan vatandaşlarının Ukrayna'nın Doğu sınırındaki bölgesine seyahat etmemelerini belirtmiştir. 15 Şubat 2022'de Rusya Ukrayna'daki bazı askeri birliklerini geri çektiğini bildirmiştir. Putin yapmış olduğu açıklamada Rusya'nın savaş istemediğini ifade etmiş ve eklemiştir. Ukrayna'nın bir gün NATO'ya katılma olasılığını ortadan kaldırmak için müzakerelerin devam edeceğini ve bir sonraki hamlenin durumun nasıl gelişeceğine bağlı olarak değişeceğini belirtmiştir (Habertürk, 2022).

Türklerin renk ve yön ilişkisinden adını alan Karadeniz'in ismi dünyada da kabul görmüştür. Karadeniz Havzasının neresi olduğu ile ilgili farklı görüşler mevcuttur. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin bölge ile ilgilenmesiyle havzada sınırların belirlenmesi gerekliliği dile getirilmiş ve Genişletilmiş Karadeniz Havzası tanımlanmıştır. Karadeniz Havzası denildiğinde akla ilk gelen denize kıyıdaş altı ülke gelmektedir. Bunlar: Türkiye, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Bulgaristan, Romanya ve Gürcistan'dır. Türkiye'ye çalışmanın üçüncü bölümünde yer verilecektir. Bölgedeki en güçlü aktör Rusya, SSCB'nin kaybettiği topraklara nüfuz edebilmek amacıyla bölgede politikalarını gerçekleştirmektedir.

Moldova'da Transdinyester, Gürcistan'da Güney Osetya ve Abhazya bu duruma örnektir. SSCB'nin böl, parçala, yönet stratejisini Rusya devam ettirmektedir. Ukrayna, etnik problemlere sahip bir ülkedir. Ülkenin batı tarafı kendini Avrupalı doğu tarafı ise Rus olarak görmektedir. Dolayısıyla ülkenin politikalarına da yansımış olan bu durum seçilen hükümetler hangi tarafa yakınsa dış politikada ilişkiler o yönde devam etmiş sonucunda da ülkede kriz çıkmıştır. Krizi fırsata çeviren Rusya arada kalmış Ukrayna'ya ait Kırım'ı ilhak etmiştir. Ukrayna Batı ile Doğu arasında kalmayı toprak kaybıyla ödemiştir. Bulgaristan ve Romanya bölgede 2007'de üyesi oldukları AB'nin güdümünde hareket ettikleri görülmektedir. Bölgede küresel aktörlerden AB dışında ABD, NATO, Çin ve BM görülmektedir. 1952'den beri Karadeniz'den tek üyeye sahip NATO, 2004'te Bulgaristan ve Romanya üyeliğiyle Karadeniz'de daha aktif hale gelmiştir. BM ise bölgede gerçekleşen çatışmaları kınama dışında bir yaptırım sağlayamamaktadır. Bu durumun en belirgin nedeni veto hakları olarak gösterilebilir. ABD, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra gücünü korumak amacıyla bölgeye yönelik politikalar gerçekleştirmiştir. Bu politikalarındaki aracı da NATO'dur.

8. 2008 GÜRCİSTAN SAVAŞI

RF'nin 2008 yılında Karadeniz bölgesinin Ukrayna ile beraber stratejik öneme sahip bir diğer ülkesi olan Gürcistan'a karşı düzenlediği operasyonların arka planında, Gürcistan'ın NATO'nun genişleme politikası kapsamında üyeliğini engellemek amacı taşıdığı görülmektedir. Jeostratejik mülahazalarla Ukrayna ve Gürcistan'ı arka bahçesi olarak değerlendiren RF, güvenlik mülahazaları çerçevesinde buralarda tehdit gördüğü unsurlar karşısında müdahale etme iradesini sergilemiştir. Nitekim Moskova'dan yapılan açıklamalarda üyeliğin bölgenin güvenliğini tehlikeye atacağı belirtilmiş ve Doğu-Avrupa ülkelerinin NATO'ya üyeliğinin ardından Gürcistan'ın da birliğe üye olmasını NATO'nun çevreleme politikasının bir parçası olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda, BDT üyesi ülkelerin NATO'ya üye olmalarının ve ABD ile diğer batı ülkelerinin üye olmak isteyen ülkelerin sınırlarında üs kurma çabalarının önem arz etmediği ve gerektiğinde tereddüt etmeden karşılık verileceği ifade edilmiştir. SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Gürcistan, bölgedeki güvenliğini sağlayıp gelecekte RF'ye karşı denge oluşturmak için NATO üyeliğini tek çıkış yol olarak görmektedir. Ancak NATO, SSCB dağıldıktan sonra Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya üye olma süreçlerinin Doğu Avrupa ülkelerinin Birliğe üyelik süreçleri gibi benzeri kolaylıkla yürütülemeyeceğinin bilincinde hareket etmiştir. Ayrıca, Soğuk Savaş sürecinin son bulması ve Varşova Paktı'nın yıkılmasının hemen ardından kıyıdaş ülkelerin üyeliğe hızlıca alınmasının, bölgede Soğuk Savaş sürecini tekrar başlatacağını öngörmüştür (Kasım, 2009: 230).

NATO ve Gürcistan arasındaki ilk resmi temaslar 1993 yılında başlamıştır. Gürcistan tarafından bir delegasyonun NATO merkezine gitmesiyle başlayan süreç, 1994 yılında Barış İçin Ortaklık (BİO) Antlaşmasının imzalanması ile tam üyelik sürecine evrilmiş, bir sonraki yıl ise Gürcistan ile NATO arasında işbirliği antlaşması imzalanmıştır. NATO ile başlayan diyalog süreci Gürcistan açısından memnuniyet verici bir niteliğe sahipken, Moskova açısından ise rahatsızlık verici bir durum olarak arzedilmiştir. 1997'li yıllarda NATO ve RF arasında imzalanan Ortaklık Antlaşması bölgeye yönelik endişeleri azaltmıştır. RF ise NATO ile Ortaklık Antlaşması imzalandıktan sonra, bu ortaklığa ihtiyaç duyması beklenen NATO'nun RF'ye rağmen Gürcistan ve Ukrayna'yı tam üyeliğe kabul etmeyeceği düşüncesine sahip olmuştur (Çelikpala, 2010: 107).

NATO ve RF arasında yapılan antlaşmadan sonra NATO, bölgeye yönelik genişleme politikalarını sürdürmekte kararlı olmuş ve Gürcistan ile üyelik süreci çalışmalarına tekrar başlayarak RF açısından

bölgede tehdit oluşturur hale gelmiştir. Medvedev, NATO üyesi olsa bile bölgenin güvenliği ve istikrarı için Gürcistan'a müdahale etmekten çekinmeyeceklerini belirtmiştir. RF'nin asla savaş taraftarı olmadığını söyleyen Medvedev, NATO'nun Ortaklık Antlaşması'nı ihlal ettiğini belirterek NATO ile yapılan antlaşmanın bozulabileceğini vurgulamıştır. Devam eden süreçte RF, bölgede etkinliğini kaybetmemek adına ABD karşıtı Güney Amerika ülkelerinden Venezuela ve Bolivya ile birlikte Karayipler Denizi'nde askeri tatbikat yapma kararı almıştır (Treisman, 2011: 153).

2006 yılına gelindiğinde Gürcistan ve RF arasındaki sınır bölgelerinden biri olan Güney Osetya'da halk, referanduma giderek %95'e yakın bir oranda bağımsızlık seçeneğini tercih etmiş, buna karşın 2008 yılına kadar Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanıyan hiçbir ülke olmamıştır. NATO'nun batı yanlısı politika izleyen Saakaşvili ile ilerleyen ilişkilerinden dolayı 2008 yılında Medvedev, Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanıdıklarını ifade etmiştir. Gürcistan'da yıpranan iktidar yapısını tekrar güçlendirmek isteyen Saakaşvili, Abhazyaya ile Güney Osetya bölgesinin kontrolünün Gürcistan'a geçmesi için 8 Ağustos sabahı Güney Osetya bölgesine askeri operasyon başlatmıştır. Savaşın ilk günü bölgenin kontrolünü eline geçiren Gürcistan, RF'nin hava saldırıları karşısında etkisiz kalarak gücünü kaybetmeye başlamıştır. NATO ve AB üyesi olmayan Gürcistan'ın RF'ye karşı askeri anlamda bir sonuç elde edememesi ve çok fazla kayıp vermesi karşısında BM harekete geçmiş ve tarafları uzlaşmaya çağırmıştır. NATO sözcüsü Carmen Romero da RF'nin aşırı güç kullandığını ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü ihlal ettiğini belirtmiştir (Peimani, 2009: 288).

Rusya-Gürcistan Savaşı, NATO'nun bölgede etkin bir rol oynamak istemesiyle ilişkilendirilen ve Rusya Federasyonu'nun NATO'ya yönelik bir gözdağı olarak kayıtlara geçmiş önemli bir olaydır. Rusya, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyeliği durumunda Karadeniz bölgesinin güvenliğinin tehlikeye gireceğini vurgulayarak, Kırım ve Güney Osetya müdahalelerinde, bölgedeki çıkarlarını korumak için askeri müdahaleye başvurabileceğini göstermiştir. Böylelikle Rusya, bölgedeki stratejik konumunu koruma adına caydırıcı bir tavra sahip olduğunu ortaya koymuştur.

9. RUSYA – UKRAYNA SAVAŞI

2021 yılının Ekim ve Kasım aylarında Rusya, önceden planlamış olduğu bazı Ukrayna kentlerinin sınırına asker ve mühimmat konuşlandırmaya başlamıştır. Sonraki aylarda, Belarus tarafından talep edildiği açıklanan askeri bir tatbikat yapılmaya başlanmış ve Rusya, Ukrayna ile Belarus sınırında yer alan bazı şehirlere askeri olarak yerleşmiştir. Moldova sınırları içinde De Facto olarak varlığını sürdüren ve Moskova tarafından desteklenen ayrılıkçı Transdinyester Özerk Bölgesine ve 2014 yılında Rusya tarafından kontrol edilen Kırım'a takviye asker sevk edilmiştir. Takvimler Şubat 2022 tarihini gösterdiği zaman AB ve ABD'li savunma uzmanları, 200.000 kadar Rus milis kuvvetlerinin Ukrayna sınırlarına askeri bir yığınak kurduklarını tahmin etmişler ve Rusya tarafından gerçekleştirilecek özel bir askeri harekât olacağını ön görmüşlerdir. Kremlin, AB ve ABD merkezli bu bilgelilerin gerçeği yansıtmadığını ve Karadeniz'de bulunan Rus donanmalarının bir tatbikat gerçekleştireceğini ifade etmiştir. Batılı devletler, kısa zamanda gerçekleşeceğini tahmin ettikleri bir Rus harekâtını geri püskürtmek için hem Kiev hem de Moskova ile arabuluculuk yapmaya çalışmışlardır. Putin, NATO'nun Ukrayna topraklarında askeri bir üs kurma fikrinin veto edilmesini ve Eski Sovyet ülkelerinin NATO ya da benzer kuruluşlara dâhil edilmesinin durdurulmasını talep etmiş, ancak NATO, ABD ve İngiltere, Kremlin tarafından istenilen bütün şartları reddetmiştir (Ray, 2023).

Bütün bu gelişmelerin ardından, 21 Şubat 2022'de Moskova, kendilerinin desteklediği ve bağımsızlığını ilan ettirdikleri Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyetlerinin bağımsızlığının tanıdığını dünyaya duyurmuştur. Moskova, Rus askeri birliklerine "Barış Gücü" adı altında Ukrayna topraklarına çıkarma yapılması emrini vermiş ve Rusya'nın Donbass'taki 2014 yılında beri süren ancak Rusya tarafından reddedilen askeri faaliyetlerini fiilen gerçekleştirmiş ve resmiyete dökmüştür. Ukrayna'ya her türlü yardımın yapılacağı sözünü veren Batı ve ABD liderleri Rusya merkezli, önem arz edebilecek ve savaşta rol oynayabilecek olan bütün şirketlere yaptırım kararı almıştır (Ray, 2023). Rusya her kadar eskisi gibi saldırganlık göstermese de Ukrayna Rusya'nın istediği politikaların dışına çıkmaya başlayınca ipler hemen gerilmiş ve kriz patlak vermiştir.

24 Şubat tarihinde, Zelenski, Rus halkına hitap ederek bir barış çağrısında bulunmuş ancak, Ukrayna'nın olası bir tehlikede kendisini savunacağına da belirtmiştir. Aynı günün ilerleyen saatlerinde Moskova saatiyle sabah 6.00 sularında Kremlin, özel bir askeri operasyon başlatıldığını halkına duyurmak için radyo yayını yapmış, Ukrayna'nın önemli bölgelerinden meydana gelen patlama sesleri ile Kiev'de hava saldırısı sirenleri çalmaya başlamış ve tüm dünya artık savaşı öğrenmiştir. Rusya gerçekleştirdiği her şeyi yasal bir zemine oturtmak ve uluslararası güvenliğinin azalmasını engellemek için bir takım adımlar atmıştır. Rus vatandaşları karşısında her türlü güç ve otorite kaybına en aza indirmek için Putin tarafından kullanılacak unsurun savaş olacak olması son derece muhtemeldir. Ancak Rus halkı aralarında önemli kültürel bağları olan Ukrayna halkı ile savaşmak istememiştir çünkü halk, Rusya'nın harekât başlattığı topraklarda egemenlik kurmanın zor olacağına inanmışlar ve Putin'in otorite kaybını yaşayacağını düşünmüşlerdir. Putin'in etrafındaki milliyetçilerin olası bir yenilgiyi kabullenmesi pek mümkün görünmemiştir, savaşın ne kadar sürede tamamlanacağı öngörülemediği için, olası ihtimaller değerlendirilmiştir. Rusya için bu savaş istikrar ve ekonomik kayıplar için bir tehdit oluştururken, savaşın ve yaptırımların sonuçlarının uzun vadede Rusya için daha da yıkıcı olacağı varsayılmıştır. Ayrıca, Rusya'nın nükleer silahları kullanabileceğini itiraf etmesi Rusya'ya olan güvenliği yeniden düşündürmüştür (Ray, 2023).

Yaşanan bu gelişmeler Rusya'nın kendi sınır güvenliğini NATO ve destekçilerine karşı savunmak istediğini, gerekirse bunun için savaşı göze alabileceğini ve bu planların çok uzun süredir düşünüldüğünü göstermektedir. Rusya ilerleyen dönemlerde savaşın ön görülemez sonuçlarını kabullenmiş olmalı ki yaşanacak yaptırım ve ambargo gibi faaliyetlere karşı elindeki en güçlü iki unsur olan nükleer silah kullanımını ve enerji tedarik zincirini kısıtlamayı kabullenmiş görünmektedir. Temel para kaynağı petrol, gaz ve madenleri olan Rusya bu kaynakları satamayacağını düşünmüyor ya da ülkelerin kendisine bu anlamda muhtaç olduğu inancına sahiptir ya da sınır güvenliği için her şeyi göze almış görünmektedir.

10. TAHIL KORİDORU ANLAŞMASI

Devam eden Rusya-Ukrayna savaşı başından beri küresel ekonomi üzerinde ciddi olumsuz etkiler yaratırken, enerji ve gıda sektörleri de küresel olarak etkilenen alanlar arasında yer alıyor. Birleşmiş Milletler (BM) Gıda Programı İcra Direktörü David Beasley, Rusya'nın Karadeniz'i abluka altına alması nedeniyle dünya çapında milyonlarca insanın gıda kıtlığından öleceğini söyledi ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'e ablukeyi kaldırılması çağrısında bulundu. Dünya Bankası Başkanı David Malpass, artan gıda fiyatlarının en yoksul ve en savunmasız olanlar için yıkıcı sonuçlar doğuracağı konusunda uyardı. Ukrayna, buğday ihracatında dünyada onuncu sırada yer alıyor ve tahıl ihracatının yaklaşık yüzde 95'ini Karadeniz limanlarından gerçekleştiriyor. Bir diğer önemli gıda ve gübre üreticisi olan Rusya ise gıda ihracatında öncelikli olarak Karadeniz'i kullanıyor. Ancak abluka ve mayınların yarattığı güvensizlik, savaşın ilk aylarında Karadeniz'den tahıl ve gıda ihracatını durdurdu ve küresel gıda kıtlığı riskine yol açtı. Küresel düzeyde, savaşın başlangıcından bu yana bir yılı aşkın süredir enerji ve gıda sektörlerinde gözlemlenen olumsuzlukların giderilmesi için çalışmalar sürüyor. Başta tahıl olmak üzere iki önemli gıda üreticisi Ukrayna ve Rusya'nın savaş halinde olması ve bu iki ülkeden gıda ihracat rotasının güvensiz olması nedeniyle tahıl koridoru anlaşmasının imzalanması, küresel gıda tedarik kısıtlamalarının hafifletilmesi için atılan en önemli adımdır (Acer, 2014 :1-2) .

Rusya ile yapıcı ilişkiler sürdüren ve Moskova'nın güvenini kazanan Türkiye, daha savaşın ilk haftalarında, Ukrayna tahılını dünyaya ihraç etmek için Karadeniz'deki güvensiz durumu ortadan kaldırmaya yönelik çabalara başladı. Cumhurbaşkanlığı düzeyindeki yoğun çalışmaları sonucunda 22 Temmuz 2022'de "Tahıl ve Gıdanın Ukrayna Limanları Üzerinden Güvenli Taşınmasına İlişkin Anlaşma" veya kısaca "Tahıl Koridoru Anlaşması" imzalandı. Rusya ve Ukrayna'nın tek belgede birleşmek istememesi nedeniyle iki ayrı belge olarak imzalanan anlaşmaya Türkiye, BM ve söz konusu iki ülke taraf oldu. Anlaşmanın 4 ay süreyle geçerli olmasına ve herhangi bir itiraz olmaması halinde uzatılmasına karar verildi. Anlaşma kapsamında, iki ülkenin Karadeniz limanlarına ulaşan üç güvenli koridor oluşturulmuş olup, İstanbul'da gıda taşıyan gemilerin güvenli geçişini koordine eden ve gemilerin güvenli geçişini sağlayan, tüm tarafların temsilcilerinden oluşan ortak bir koordinasyon

merkezi oluşturulmuştur. silahların fırlatılması. ve askeri teçhizat taşınmıyor. Anlaşmada Rus malları da yer alsada ABD ve AB'nin uyguladığı yaptırımların buğday, gübre ve diğer gıda ürünlerinin ticaretini kolaylaştıracak şekilde uygulanması kararlaştırıldı. Tahıl koridoru, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a göre "Afrika'dan Orta Doğu'ya, Amerika'dan Asya'ya dünya çapında milyarlarca insanın karşı karşıya olduğu kıtlık riskinin önlenmesine yardımcı olacak" bir anlaşmaydı. BM Genel Sekreteri António Guterres, anlaşmanın belki de görev süresi boyunca yaptığı en önemli çalışma olduğunu belirterek, Cumhurbaşkanı Erdoğan'a "ısrarlı çabaları" nedeniyle teşekkür etti (Acer, 2020: 1-2).

20 Temmuz itibarıyla Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin; Ukrayna Devlet Başkanı Zelenskiy'in Türkiye ziyaretinin ardından Rusya Devlet Başkanı Putin, üst düzey komutanların Ukrayna'ya iade edilmesi sonucunda "Tahıl Koridoru Anlaşması"nı tek taraflı olarak iptal etti.

11. NATO'NUN KARADENİZ FİLOSU OLUŞTURMA ÇABASI

Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesinden sonra, NATO, Karadeniz bölgesinin "Sovyet Denizi" olarak anılmasını istemediğini ve bölgede denge sağlamak için gücünü maksimum seviyeye çıkarması gerektiğinin farkındadır. Bu nedenle NATO, bölgede daha etkin bir rol oynamaya çalışmış ve Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesinin ardından Karadeniz'de askeri bir hareketlilik oluşturmuştur.

14-15 Haziran 2016 tarihlerinde Brüksel'de yapılan NATO Savunma Bakanları Toplantısı'nda, Rusya tehdidine karşı savunma önlemleri almak amacıyla Estonya, Letonya, Litvanya ve Polonya'da askeri güç bulundurulmasına karar verilmiştir. Romanya, Karadeniz'de bir NATO filosu kurulması önerisinde bulunmuş ve bu teklifin nedeni, Kırım'daki Rus donanmasıdır. Romanya'ya göre, bu filo Romanya, Ukrayna, Bulgaristan, Türkiye ve ABD'yi içermelidir. Ancak Türkiye, bu teklife katılmaktan kaçınmıştır ve bunun gerekçesi, Rusya ile ilişkilerinin bozulabileceği ve Montrö Sözleşmesi'ne aykırı olabileceğidir. Türkiye, böyle bir adımın olası sonuçlarına dikkat çekerek, teklife olumsuz yanıt vermiştir.

Romanya Savunma Bakanı Mihai Fifor, Karadeniz'de filo konuşlandırma çalışmalarının NATO'nun Doğu Avrupa'daki kara kuvvetleri hamlesinin devamı niteliğinde olduğunu belirtti. Proje teorik açıdan incelendiğinde, Karadeniz'de gerekli her türlü duruma karşılık verebilmek için kalıcı bir askeri deniz filosunun hazırlanmasından söz edildiği anlaşılmaktadır. Projede Romanya, Bulgaristan ve Türk Deniz Kuvvetlerine ek olarak Amerikan, Alman ve İtalyan askeri gemilerine de izin veriliyor.

RF, Romanya'nın yapmış olduğu Karadeniz filosu teklifini kabul edilemez olarak nitelendirmiştir. RF'nin NATO Daimi Temsilcisi Alexander Grushko şu ifadeleri kullanmıştır: "*Tam olarak neler olup bittiğini anlamıyorum. Karadeniz'de kıyısı olan ülkeler Bulgaristan, Romanya ve Türkiye'dir*". RF yetkilileri söz konusu filoya karşı çıkmış, durumun Montrö Sözleşmesi'ne aykırı olduğunu belirtmiş, hiçbir yabancı ülke gemisinin Karadeniz'de 21 günden fazla bulunamayacağını ifade etmişlerdir (Şahin, 2016: 76).

Rusya Federasyonu'na göre NATO'nun eylemleri bir caydırıcılık politikasının sonucudur. Rusya, NATO'nun Karadeniz projesine yanıt olarak, Kavkaz 2016 adlı tatbikatta güç gösterisi olarak 120 bin askerini, Su-27 savaş uçaklarını, Orlan-10 uçaklarını ve S-400 hava savunma sistemlerini konuşlandırdı. Ukrayna, Rusya Federasyonu'nun söz konusu tatbikatlarına yanıt olarak bir nota yayınladı. Aynı zamanda Moskova, tatbikatların rutin olduğunu söylüyor. Rusya Federasyonu'nun son eylemlerinin etkinliğinin ve gözetleme umutlarının artması, NATO operasyonlarının alanını genişletti ve kolordu içeriğini genişletti. Rusya Federasyonu, NATO ve diğer kıyı devletleri dikkate alındığında, bölgelerindeki çeşitli yapılara karşılık verebilecek irade ve yeteneğe sahip olmaları gerekmektedir ve bu durum bölgenin istikrarını bir bütün olarak olumsuz etkilemektedir (Güneş, 2016: 98).

12. RUSYA – UKRAYNA SAVAŞI NATO'NUN ROLÜ

SSCB'nin dağılmasıyla birçok ülke bağımsızlığını kazanmış her biri kendi siyasi ve ekonomik programlarını hazırlamıştır. Bu bağlamda Ukrayna yeniden Rusya kontrolüne girmek istememiş ve

önce AB ile olan ilişkilerini ekonomik ve siyasi yönden ardından NATO ve ABD ile olan ilişkilerini askeri yönden kuvvetlendirmeye başlamıştır. Rusya için Ukrayna, Avrupa ya açılan kapılardan biridir ve sınır güvenliğini sağlamak istemektedir. NATO Ukrayna topraklarında Rusya sınırından bir askeri üs kurma istediğinde bulunmuş ve Kiev yönetimi bunu kabul etmiştir. NATO ve ABD ile her zaman soğuk ilişkiler içinde bulunan Rusya kendi güvenliğini korumak aynı zamanda Ukrayna üzerinden Avrupa ya istediği gibi açılabilme amacıyla Kiev hükümetine bu durumdan vazgeçmesini bildirmiştir. Kiev, Moskova'ya karşı tam bağımsızlık ilkesi ile hareket etmek isteğinde ısrarcı olmuş NATO askeri üslerinin varlığını kabul etmiş, ancak Moskova bu varlığı kabul etmemiştir. 24 Şubat 2022 günü Ukrayna'ya karşı önceden hazırlıklarını yapmış olduğu bu özel askeri harekâtı başlatmıştır. 2022 yılında, AB tarihinde önemli bir kavşağa girilmiş ve Rusya, Ukrayna hudutlarına 100 binden fazla asker konuşlandırmıştır. Rusların kendilerine göre, bu sadece askeri bir tatbikat içindir ancak Batılı istihbarat organizasyonları tarafından, Vladimir Putin'in komşusu Ukrayna'yı hedef alan önemli bir saldırı planladığı konusunda uyarılar gerçekleştirilmiştir. NATO savunma paktında yer alan ülkeler oybirliğiyle, herhangi bir saldırı durumunda Moskova için her şeyden önce ekonomik engellemeler olmak üzere geniş ölçekli sonuçları olacağına dair önemli bir bildiri yayınlanmıştır. ABD Başkanı Biden engellemeleri *"benzeri görülmemiş bir boyuta ulaşacak"* şeklinde ifade etmiştir. ABD ye göre, 24 Şubat 2022'den kısa bir süre önce Rus bankalarının uluslararası para işlemlerine erişimi kesilmeliydi. Moskova, Ukrayna'ya seyir füzeleriyle gerçek anlamda saldırmaya başladığında, Biden şu açıklamayı yapmıştır: *"Bu savaşı Putin seçti. Şimdi o ve ülkesi sonuçlarına katlanacak. Bugün daha güçlü yaptırımlar emrediyorum. Bu da Rusya ekonomisini hızlıca ve uzun vadede zarara uğratacak. ABD bunu tek başına yapmıyor. Yanıtımızın etkisini artırmak için küresel ekonominin yarısından fazlasını temsil eden bir ortaklar koalisyonu oluşturduk."* ifadelerine yer vermiştir (Anderson ve Crook, 2022).

Rusya'nın Ukrayna'yı ilhakının ardında yatmakta olan bir diğer risk ise jeopolitik riskler olmuştur. 2022-2023 yılı boyunca küresel para piyasaları üzerinde son derece olumsuz bir baskı oluşturacak, Ukrayna'nın AB ve NATO tarafından desteklenmesi Rusya'nın işini zorlaştıracak, zorlanan Rusya daha saldırgan bir tavır takınacaktır. Her ne kadar ciddi yardımlar ve destekler durumu zaman zaman Ukrayna lehine çevirse de Rusya'nın enerji piyasalarını baskılayıcı gücü Ukrayna'yı zorlayacak ve Ukrayna ekonomisi büyük bir buhrana sürülenecektir. Bağımsız kuruluşlar ve dünya genelinde faaliyet gösteren her kuruluş Ukrayna'nın bu savaşta Rusya'ya göre çok daha büyük kayıplar vereceğini açıklamaktadır. Dünya Covid-19 etkilerini yeni atlattırken böyle bir şok yeniden küresel piyasaları ateşlendirecek ama bu ateş en çok Ukrayna'yı ısıtacak gibi görünmektedir. AB Ukrayna'yı korumak için 16 Mart 2022 tarihinde Rusya'yı Avrupa Konseyinden çıkarmıştır.

13.UKRAYNA ÖZEL ÇALIŞMA GRUBU

Müttefikler ve yakın NATO ortakları, savaşın başlangıcından bu yana Ukrayna'ya askeri desteklerini artırdı. Zamanla desteğin niteliği de değişti ve Rusya'nın "kırmızı çizgilerini" aşmamak için daha önce kaçındığı bazı hamleler hayata geçirildi. Örneğin Almanya, uzun görüşmelerden sonra Leopard tankının Ukrayna'ya tesliminin önünü açmayı kabul etti ve Hollanda ve ABD, ülkeye Patriot hava savunma sistemleri gönderdi. Birleşik Krallık, Challenger tankları tedarik etti. ABD, Abrams tanklarının yanı sıra Patriot ve NASAMS gibi gelişmiş hava savunma sistemleri gönderdi. Polonya ve Slovakya MiG-297 uçağı teslim etti. Türkiye, Ukrayna'ya Bayraktar TB2 S/İHA sistemlerini tedarik etti ve savaş öncesi bir anlaşma uyarınca Ukrayna'ya bazı sistemler bağışladı. Çok sayıda askeri yardım paketinin şimdi de Ukrayna'ya gönderileceği açıklandı. Bunlar, modern uçaklar, tanklar ve hava savunma sistemleri gibi çok çeşitli platformları ve silah sistemlerini içerir. Genel olarak bakıldığında sağlanan askeri desteğin savaşın seyri üzerinde önemli bir etkisi olduğu söylenebilir (Öncel, 2023).

Ukrayna'ya sağlanan askeri yardımın yardımıyla, Sovyet yapımı silahların veya NATO üyeleriyle hizmette olan eskimiş silah ve teçhizatın hızla ortadan kaldırılması başladı. Bunların yerini çoğunlukla Amerikan askeri teçhizatı aldı. Şu anda, sağlanan yoğun askeri destek nedeniyle Ukrayna ordusunun savaş öncesine göre çok modern ve işlevsel bir düzeye ulaştığı genel kabul görüyor. Ancak Ukrayna, önerilen askeri desteğin en azından uzun vadede yeterli olmadığına inanıyor. Vilnius zirvesi

yaklaşırken, Ukrayna'nın ana görevi ona NATO üyeliğine yönelik bir yol haritası sağlamaktır. Eylül 2022'de Volodymyr Zelensky, Ukrayna'nın halihazırda NATO'nun fiili bir üyesi olduğunu ve bunu resmileştirmek için İttifak'a üyelik başvurusunda bulunduğunu duyurdu. Ukrayna şu anda bu başvuruya cevaben üye olmak için bir davet bekliyor. Ukrayna'ya göre, savaşın bitiminden sonra NATO'ya katılmaması halinde Rusya ile yeni bir savaş kaçınılmaz olacak ve bunu önlemenin tek yolu İttifak'a katıldıktan sonra Rusya'yı kontrol altına almak. Ukrayna Devlet Başkanı Zelensky ve üst düzey Ukraynalı yetkililer bu konuda defalarca açıklamalarda bulundular ve NATO üzerinde baskı kurmayı başardılar. Hatta NATO'dan böyle bir sinyal gelmeseydi Zelenskiy'in zirveye katılmasının anlamsız olacağı açıklaması da bu baskıyı pekiştirdi. Böylece, Ukrayna'nın gelecekteki olası NATO üyeliği ve o zamana kadar sağlanabilecek güvenlik garantileri, Vilnius zirvesi öncesi gündemin ana maddelerinden biri haline geldi (Öncel, 2023).

Vilnius zirvesinde Ukrayna'nın NATO üyeliği konusunda sürpriz olmadı. Ukrayna'nın geleceğinin NATO'da olduğu vurgulanırken, İttifak'a katılım aşamalarından biri olan Üyelik Eylem Planı'ndan muaf tutulacağı açıklandı. Ukrayna'nın halihazırda NATO ile askeri ve siyasi olarak son derece entegre ve operasyonel bir konuma ulaştığı belirtildi. Ancak, Ukrayna'nın "müttefiklerin onayladığı ve koşulların karşılandığı" anda katılım daveti alacağı belirtildi. Bu nedenle zirvede Ukrayna'nın ne zaman ve hangi koşullarda NATO üyesi olabileceğine dair bir şey söylenmedi. Ancak alınan kararlar NATO-Ukrayna Konseyi oluşturuldu. Bu konsey, NATO Müttefikleri ile Ukrayna arasındaki iletişim ve işbirliğini artırmanın yanı sıra kriz yönetimini iyileştirmeyi amaçlıyor. Benzer şekilde, zirve askeri olmayan yardımı artırma sözü verdi. Ukrayna'nın NATO üyeliği ancak savaşın bitiminden sonra mümkün olacakken, bu arada güvenlik garantileri doğası gereği belirsiz olacağından, belirli güvenlik garantileri içeren net bir yol haritası hazırlamak zor olacaktır. Belirsizlik karşısında, birçok ülkenin bu tür taahhütlerden kaçınması ve Ukrayna'ya askeri desteği sürdürme arzusu göstermesi daha olasıdır. Önümüzdeki dönemde Ukrayna'ya sağlanan askeri destek nicelik ve nitelik olarak artarak devam edecektir. Bunun en çarpıcı kanıtı ise Ukrayna'ya F-16 uçaklarının gönderilmesidir. Bu uçaklar, Ukrayna ordusunun savaş kabiliyetine önemli bir katkı sağlayacak. Rusya'nın Ukrayna'ya uluslararası güvenlik ortamını sarsan saldırısının ikinci yılında, Avrupa'nın artan savunma kabiliyeti, Ukrayna'nın olası NATO üyeliği ve büyük güç rekabeti Vilnius zirvesinin ana konuları arasında yer aldı (Öncel, 2023).

SONUÇ

Soğuk Savaş döneminde Karadeniz'e kıyısı olan tüm ülkelerin Sovyet kontrolünde olması, bölgeyi SSCB'nin bir "gölü" olarak nitelendirmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, NATO ve AB, Karadeniz'in batısına yönelik politikalarını Türkiye üzerinden uygulama çabasında bulunmuştur. Ancak Türkiye, olası güvenlik sorunları göz önünde bulundurarak, NATO ve AB'nin bölge politikalarına doğrudan taraf olmayı istememiştir. Türkiye, denge politikasını benimseyerek, Montrö Sözleşmesi'nin Karadeniz'de istikrarlı bir ortam sağladığını vurgulamaktadır.

Soğuk Savaş döneminde Karadeniz bölgesi nispeten istikrarlı bir coğrafya olarak kabul edilirken, SSCB'nin çöküşüyle birlikte etkinlik mücadeleleri yükselişe geçmiştir. Bölgesel dinamiklerin etkisiyle, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri bağımsızlıklarını kazanarak AB'ye entegre olma isteğiyle batının etkinliği artarken, Rusya Federasyonu (RF) açısından tehdit algısı güçlenmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde, enerji ve diğer birçok etkenin etkili olduğu bir süreçte, jeopolitik önemi giderek artan Karadeniz bölgesi güç mücadelelerine sahne olmaktadır. RF'nin bölgedeki etkisini güçlendirmek istemesi ve NATO'nun genişleme çabaları arasındaki çatışma, enerji ve siber güvenlik gibi farklı boyutlarda güç mücadelesinin yaşanmasına neden olmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Karadeniz bölgesinin jeopolitik önemi, bir dizi faktöre dayanmaktadır. Bu faktörler arasında, bölgenin zengin doğal kaynaklara sahip olması, stratejik ticaret limanlarına ev sahipliği yapması ve doğu ile batı arasında bir koridor olarak hizmet vermesiyle enerji ve ulaşım yollarının önemli bir kavşağı olması yer almaktadır. SSCB'nin dağılması ve Varşova Paktı'nın çöküşü, bölgede güç mücadelelerinin kapılarını açmış ve NATO ile AB'nin buraya yönelik çıkarları ve güvenlik kaygılarına dayalı politikalar geliştirmelerine yol açmıştır. Bu kurumlar, bölgeye ulaşmak ve

etkinliklerini artırmak amacıyla genişleme politikaları izlemiştir. Bölge ülkeleri arasında, eski Sovyet ülkeleri RF'nin ekonomik, askeri ve siyasi gelişmesini tedirginlikle değerlendiren bir eğilim vardır ve RF'nin eski etki alanına geri dönmek istemesi olasılığı politikaları şekillendirmektedir. Bu olasılık, bölge devletleri tarafından NATO ve AB üyeliğini siyasi, askeri ve ekonomik güvenliklerinin bir tür garantisi olarak görülmesine yol açmıştır.

Karadeniz bölgesinin jeopolitik önemi, 11 Eylül saldırılarının ardından terörle mücadele çabalarının artmasıyla daha da önem kazanmıştır. 11 Eylül 2001'deki saldırılar, ABD'nin terör örgütlerine karşı mücadelesinde kritik bir konumda olan Afganistan ve Irak gibi bölgelerin çevrenmesi ve kontrol edilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, Karadeniz bölgesinin varlığı ve bölgeye erişimi, bu mücadelede büyük önem taşımaktadır. Soğuk Savaş döneminde Karadeniz'e kıyısı olan tüm ülkelerin Sovyet kontrolünde olması, bölgeyi SSCB'nin bir "gölü" olarak nitelendirmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, NATO ve AB, Karadeniz'in batısına yönelik politikalarını Türkiye üzerinden uygulama çabasında bulunmuştur. Ancak Türkiye, olası güvenlik sorunları göz önünde bulundurarak, NATO ve AB'nin bölge politikalarına doğrudan taraf olmayı istememiştir. Türkiye, denge politikasını benimseyerek, Montrö Sözleşmesi'nin Karadeniz'de istikrarlı bir ortam sağladığını vurgulamaktadır. Soğuk Savaş döneminde Karadeniz bölgesi nispeten istikrarlı bir coğrafya olarak kabul edilirken, SSCB'nin çöküşüyle birlikte etkinlik mücadeleleri yükselişe geçmiştir. Bölgesel dinamiklerin etkisiyle, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri bağımsızlıklarını kazanarak AB'ye entegre olma isteğiyle batının etkinliği artarken, Rusya Federasyonu (RF) açısından tehdit algısı güçlenmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde, enerji ve diğer birçok etkenin etkili olduğu bir süreçte, jeopolitik önemi giderek artan Karadeniz bölgesi güç mücadelelerine sahne olmaktadır. RF'nin bölgedeki etkisini güçlendirmek istemesi ve NATO'nun genişleme çabaları arasındaki çatışma, enerji ve siber güvenlik gibi farklı boyutlarda güç mücadelesinin yaşanmasına neden olmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Karadeniz bölgesinin jeopolitik önemi, bir dizi faktöre dayanmaktadır. Bu faktörler arasında, bölgenin zengin doğal kaynaklara sahip olması, stratejik ticaret limanlarına ev sahipliği yapması ve doğu ile batı arasında bir koridor olarak hizmet vermesiyle enerji ve ulaşım yollarının önemli bir kavşağı olması yer almaktadır. SSCB'nin dağılması ve Varşova Paktı'nın çöküşü, bölgede güç mücadelelerinin kapılarını açmış ve NATO ile AB'nin buraya yönelik çıkarları ve güvenlik kaygılarına dayalı politikalar geliştirmelerine yol açmıştır. Bu kurumlar, bölgeye ulaşmak ve etkinliklerini artırmak amacıyla genişleme politikaları izlemiştir. Bölge ülkeleri arasında, eski Sovyet ülkeleri RF'nin ekonomik, askeri ve siyasi gelişmesini tedirginlikle değerlendiren bir eğilim vardır ve RF'nin eski etki alanına geri dönmek istemesi olasılığı politikaları şekillendirmektedir. Bu olasılık, bölge devletleri tarafından NATO ve AB üyeliğini siyasi, askeri ve ekonomik güvenliklerinin bir tür garantisi olarak görülmesine yol açmıştır.

Karadeniz bölgesinin jeopolitik önemi, 11 Eylül saldırılarının ardından terörle mücadele çabalarının artmasıyla daha da önem kazanmıştır. 11 Eylül 2001'deki saldırılar, ABD'nin terör örgütlerine karşı mücadelesinde kritik bir konumda olan Afganistan ve Irak gibi bölgelerin çevrenmesi ve kontrol edilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, Karadeniz bölgesinin varlığı ve bölgeye erişimi, bu mücadelede büyük önem taşımaktadır.

Ayrıca, terör saldırılarının Avrupa kıtasına doğrudan tehdit oluşturması, uluslararası toplumun terörle mücadele konusundaki çabalarını yoğunlaştırmıştır. Özellikle 3 Kasım 2003'te İspanya'da ve 7 Temmuz 2005'te İngiltere'de gerçekleşen saldırılar, güvenliğin coğrafi sınırlarla sınırlı olmadığını göstermiş ve terörle mücadelede tüm coğrafyaların etkilenme riski altında olduğunu vurgulamıştır. Bu çerçevede, Karadeniz'in jeopolitik konumu, NATO'nun Orta Doğu ve Orta Asya'ya geçişini kolaylaştıran bir koridor özelliği taşımaktadır. Bölgenin stratejik önemi, uluslararası toplumun terörle mücadele ve güvenlik konusundaki çabalarının yanı sıra enerji ve ticaret yollarının da korunmasında kritik bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, Karadeniz bölgesi, jeopolitik açıdan büyük öneme sahip bir coğrafya olarak dikkate alınmaktadır.

Karadeniz bölgesi, gerginleşen İran-ABD ilişkileri çerçevesinde İran'a yönelik olası bir müdahalede stratejik bir konuma sahiptir. Coğrafi konumu ve bölgeye yakınlığı, İran'a yönelik askeri

müdahalelerde önemli bir rol oynamaktadır. Bölge, askeri üsler, radar istasyonları ve casus uçakları için gözetleme merkezi olarak kullanılabilir, bu nedenle NATO ve ABD açısından büyük önem taşır. Jeopolitik konumu nedeniyle Karadeniz bölgesi, Hazar Bölgesi'ne yakın olması ve dolayısıyla zengin enerji kaynaklarına sahip olması açısından da önemlidir. Dünya çapında petrol ve doğal gaz rezervlerinin büyük bir kısmını barındıran bölge, enerji arzının güvenliği açısından kritik bir konumdadır. Tüm bu faktörler göz önünde bulundurulduğunda, Karadeniz bölgesi, bölgesel ve küresel politikalar açısından büyük bir stratejik değere sahiptir. Enerji güvenliği, askeri operasyonlar ve jeopolitik çıkarlar açısından bölge, uluslararası toplumun dikkatini çekmeye devam edecektir.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte NATO, yeni tehditlere karşı yeni stratejik konseptler geliştirme ihtiyacı duymuş ve coğrafi anlamda sorumluluk alanını genişleterek kapsamlı bir güvenlik organizasyonu haline gelmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun genişleme süreci devam etmiş ve Karadeniz'e kıyısı olan eski Sovyet Cumhuriyeti devletlerinin batıya yaklaşmalarından faydalanarak bölgede önemli bir avantaj elde etmiştir. İlk genişleme döneminde Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti NATO'ya katılırken, ikinci genişleme döneminde Bulgaristan, Romanya, Slovenya, Slovakya, Letonya, Estonya ve Litvanya üye devletler olarak katılmışlardır. Bu genişleme süreci, özellikle Bulgaristan ve Romanya'nın NATO'ya üye olmasıyla birlikte Ukrayna ve Gürcistan'ın batı ile artan ilişkilerini Rusya Federasyonu tarafından bir tehdit olarak algılanmasına neden olmuştur. Bu durum, bölgedeki güç mücadelesini artırmış ve Karadeniz bölgesinin jeopolitik önemini daha da artırmıştır. NATO'nun genişleme politikaları, bölgede dengeleri etkilemeye devam etmektedir ve bölge ülkeleri arasında güvenlik endişelerine yol açmaktadır.

Realist bir perspektifle değerlendirildiğinde, Rusya Federasyonu'nun güvenlik açısından öncelikli gördüğü coğrafyada Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşadığı değişimler, tehdit algısının şekillenmesinde ve bu bölgeye yönelik politikalarını artıran bir hassasiyetle oluşturmasında etkili olmuştur. Özellikle Karadeniz bölgesinde yaşadığı stratejik liman kayıpları ve NATO üyeliği sonrasında Bulgaristan ve Romanya'nın nüfuz alanından çıkması gibi faktörler, Rusya'nın güvenlik kaygılarını artırmıştır. Bu bölgedeki güç mücadelesi, NATO ve Rusya Federasyonu arasında çeşitli araçlar üzerinden gerçekleşmektedir. NATO, Romanya ve Bulgaristan'da askeri üsler kurarak etkinliğini artırmaya çalışmaktadır. Ayrıca ABD, Karadeniz'deki etkinliğini artırmak amacıyla bölgede daha fazla askeri varlık bulundurma çabası içindedir ve bu doğrultuda Montrö Sözleşmesi'nde değişiklik yaparak bölgedeki deniz trafiğini etkilemek istemektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, Rusya Federasyonu (RF) Karadeniz havzasını yaşam alanı olarak göreyerek bu bölgede hakimiyetini koruma amacıyla politikalar geliştirmiştir. 1990'ların başında bölgede oluşan güç boşluğu ve yeni rejim yapıları RF'nin iç sorunlarla mücadele etmesine neden olmuştur. RF, NATO ve AB'ye karşı bölgedeki üstünlüğünü korumak istemiş ve bu doğrultuda "Yakın Çevre Doktrini" adını verdiği stratejisini oluşturmuştur, eski etkinliğine yeniden ulaşma amacı gütmüştür. Öte yandan, Soğuk Savaş sonrası dönemde RF, AB ile ilişkilerini sürdürerek siyasi ve ekonomik çöküntü döneminden çıkabilme çabası içinde olmuştur. Enerji arzının devamlılığını sağlamak adına AB ile ilişkilerini dengede tutma ve toparlanma sürecini en az zararla atlama amacını gütmüştür. Böylece RF'nin Karadeniz havzasındaki politikaları, yaşam alanı kavramıyla bölgedeki hakimiyetini koruma hedefini yansıtmış ve NATO ve AB ile ilişkilerinde denge politikası izlemiştir. Bu stratejiler, RF'nin jeopolitik pozisyonunu güçlendirme ve iç sorunlarını aşma çabasını yansıtmaktadır.

2000'li yılların başında petrol ve doğalgaz fiyatlarının artışı ve Vladimir Putin'in iktidara gelmesi, Rusya Federasyonu'nun (RF) bölgedeki etkinliğini önemli ölçüde artırmıştır. Putin'in iktidara gelmesinde, Avrasyacı düşünceleri taşıyan bürokratların çoğunlukta olduğu Aleksandr Dugin gibi isimlerin önemli katkısı olmuştur. Putin döneminde, Yakın Çevre ve Avrasyacılık alanlarında daha somut adımlar atılmıştır. AB ve NATO'nun bölgeye yönelik genişleme ve çevreleme politikalarına daha güçlü enstrümanlarla karşılık verilmiştir. Gorbacov ve Yeltsin döneminden farklı olarak, Putin yönetimi batı ile ilişkileri daha pragmatist bir temelde sürdürmeye çalışmıştır. Yeni batıcılık, Aşırı Avrasyacılık ve Rus Milliyetçiliği gibi hareketlerden ayrılan Putin yönetiminin dış politikası için, ılımlı veya pragmatist Avrasyacılık, demokratik devlet imajı ve jeopolitik stratejilerin uzlaştırılması

gibi tanımlamalar yapılmıştır. Böylece RF'nin bölgedeki etkinliğinde önemli bir dönüşüm yaşandığı gözlemlenmektedir.

11 Eylül saldırılarının ardından ABD'ye verdiği destekle, Rusya Federasyonu (RF) batı ile ilişkilerini güçlendirmeye yönelik önemli bir adım atmıştır. RF, terörle mücadelenin kaçınılmaz olduğunu vurgulayarak ikili ilişkilerde yumuşama dönemini başlatmıştır. Ancak NATO'nun terörle mücadele çerçevesinde Akdeniz bölgesindeki askeri teçhizat ve birliklerini Karadeniz havzasına kaydırmak istemesi, ilişkilerin tekrar gerilmesine yol açmıştır.

NATO'nun Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler olan Gürcistan ve Ukrayna'da meydana gelen devrimlere destek vererek bu devletleri NATO üyeliğine aday yapma girişimi, RF'nin çıkarları ile çatışmış ve bölgede askeri politikalarla karşılık bulmuştur. Bu süreçte NATO'nun etki alanını genişletmeye yönelik politikaları, RF'nin tepkisine neden olmuş ve askeri unsurların da içinde bulunduğu politikalarla karşılık verilmiştir.

NATO'nun bölgedeki artan etkinliği, Rusya Federasyonu (RF) tarafından bir beka sorunu olarak görülmüş ve bu durum RF'nin 2008 yılında Gürcistan'a müdahale etmesine yol açmıştır. 2013 yılında da Ukrayna'nın batı yanlısı politikaları RF tarafından tehdit unsuru olarak değerlendirilmiş ve 2014 yılında Kırım'ın ilhak edilmesine sebep olmuştur. Romanya ve Bulgaristan'ın ardından Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO üyeliği hedeflemesi, Karadeniz'in NATO ülkeleri tarafından çevrelenen bir deniz haline gelmesi RF için bir güvenlik tehdidi oluşturmuştur. Bu sebeple, NATO'nun Gürcistan ve Ukrayna aracılığıyla Karadeniz ve Kafkasya'ya yerleşmesine karşı politika uygulamalarıyla net bir şekilde karşı çıkan RF, 2008 yılında Gürcistan'a yaptığı operasyonla bu niyetini açıkça ortaya koymuştur. Gürcistan'ın bağımsızlığını ilan eden Osetya ve Abhazy'a'nın bölgede istikrarsızlık unsuru olması ve diğer NATO ülkeleri için risk oluşturması nedeniyle Gürcistan'ın NATO üyeliği askıya alınmıştır.

Kırım'ın ilhakından sonra AB, Rusya Federasyonu'na karşı çeşitli yaptırımlar uygulamıştır. Ancak AB'nin doğalgaz ihtiyacında Rusya'ya bağımlı olması ve Rusya'nın bu enerji kaynağını politik amaçlar doğrultusunda kullanması güvensizlik kaynağı olmuştur. Bu süreçte, Gürcistan ve Ukrayna sorunları da devam etmektedir ve dondurulmuş çatışmalar olarak kalmışlardır. Bu sorunların ilerleyen süreçte Rusya Federasyonu için hala tehdit unsuru olabileceği öngörülmektedir. NATO'nun bölgedeki kıyıdaş ülkelere yardım ve destek politikaları ve bu ülkelerin NATO üyeliği için süreçlerin devam ettiği açıklamaları, gelecekte NATO ve Rusya Federasyonu'nun bölgede yeniden karşı karşıya gelebileceği ihtimalini düşündürmektedir. Gürcistan ve Ukrayna örneklerinden de anlaşılacağı üzere, Rusya Federasyonu, Karadeniz bölgesine yönelik olarak NATO'nun faaliyetleri karşısında güvenliğini sağlamak amacıyla çeşitli araçlarla politikalarını uygulamış ve güvenliğine tehdit oluşturan unsurlara karşı cevaplar vermiştir. RF, bölgenin kendi güvenliği açısından ne kadar kritik bir öneme sahip olduğunu göstermiş ve devletin güvenliğini sağlamak için hibrit savaşın tüm unsurlarını kullanmaktan çekinmeyeceği iradesini ortaya koymuştur.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, Karadeniz havzasında bölgede barış ve istikrarın sağlanmasını hedefleyen devletler, NATO'nun genişleme çabaları ve Rusya Federasyonu'nun baskıcı politikaları arasında denge oluşturmak amacıyla ortak bir yapı altında birleşme çabası içindedir. Bu bağlamda, ekonomik olarak bölgedeki ilk oluşumlar arasında yer alan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİÖ), ekonomiyi canlandırma ve üye devletler arasında işbirliğini geliştirme amacıyla kurulmuştur. Ancak KEİÖ'nün asıl amacı, bölgede barış ve istikrarın tesisi ve Karadeniz bölgesine kıyısı olan ve bağlantısı olan ülkeler arasında çatışmazlık ortamı oluşturmaktır.

KEİÖ, bölgede işbirliğini arttırmayı ve genişletilmiş Karadeniz bölgesi kapsamında üye olan devletlerin ekonomik açıdan birbirlerini tamamlayabileceği bir platform olarak da görülmektedir. Bu örgüt, ticari, bilimsel ve teknolojik alanlarda işbirliklerini teşvik ederek bölgeyi daha ileri bir seviyeye taşımayı hedeflemektedir. Üye olan devletlerin birbirlerine yakınlıklarından dolayı, birlikte çalışarak ekonomik ilişkilerini geliştirmesi ve bölgesel kalkınmayı desteklemesi beklenmektedir. KEİÖ,

bölgeler arası uyum ve işbirliğini arttırarak Karadeniz bölgesinin istikrarını ve refahını güçlendirmeyi amaçlayan önemli bir girişim olarak öne çıkmaktadır.

Bölgede istikrarın sağlanması amacıyla oluşturulan Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu, kıyıdaş devletlerarasındaki işbirliğini ve barış ortamını desteklemek üzere benzer bir yapıya sahiptir. Bu görev grubu, NATO'nun Akdeniz ve Atlantik'teki deniz donanmalarına benzeyen bir yapıya sahip olup, Karadeniz'de devriye faaliyetleri yürütmek amacıyla kıyıdaş ülkeler tarafından kurulmuştur. Kıyıdaş devletlerden üçünün NATO üyesi olması, NATO ile bu görev grubu arasında dolaylı bir ilişki bulunduğunu göstermektedir.

Ancak, bölgede Montrö Sözleşmesi'nin getirdiği denge rejiminin korunması önemli bir konudur ve Türkiye ile Rusya Federasyonu, NATO'nun bölgeye girmesini istikrarsızlaştırıcı bir unsur olarak değerlendirmektedir. Türkiye ve Rusya, bölgedeki dengiyi bozacak adımlardan kaçınmayı ve bölgenin istikrarını korumayı amaçlamaktadır. Bu nedenle, üyeler arasında farklı görüş ayrılıkları ve tehdit algıları ortaya çıkmaktadır.

Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu, bölgede barışı ve işbirliğini güçlendirmek adına önemli bir adım olmakla birlikte, NATO'nun dolaylı etkisi ve Montrö Sözleşmesi'nin korunmasına yönelik hassasiyetler göz önünde bulundurulmalıdır. Bu tür işbirliklerinin bölgedeki güvenlik ve istikrar konularında dikkatli bir denge ve işbirliği politikalarının benimsenmesi gereklidir.

Bölgedeki enerji arzı konusunda RF'nin gücünü sınırlamayı hedefleyen AB, doğalgaz ithalatında büyük ölçüde Rusya'ya bağımlılığını azaltarak enerji tedarikini çeşitlendiren projelere destek verme amacındadır. Enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve tek bir kaynağa olan bağımlılığın azaltılması, bölgedeki diğer devletlerin enerji güvenliği için de önemlidir. RF, enerji politikalarını güvenlikle ilgili düşüncelerle yönlendirerek bu konuda bir araç olarak kullanmaktadır. Bu nedenle AB, Karadeniz Bölgesi'ndeki etkinliğini farklı politikalarla kırmak ve enerji arzını güvence altına almak amacıyla Karadeniz Sinerjisi ve GUAM gibi inisiyatiflere destek vermektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, Karadeniz'in jeopolitik konumunun önemi çeşitli faktörler aracılığıyla artmıştır. Bölge, enerji güvenliği, terörle mücadele gibi farklı alanlarda politikaların merkezinde yer almış ve RF ile NATO arasında güç mücadelesine tanıklık etmiştir. Gelecekte de bölgenin önemi yüksek olacaktır. RF, bölgeyi kendi devlet bekasının bir parçası olarak algılamakta ve etkinliğini arttırmak için çaba sarf etmektedir. Benzer şekilde, NATO da bölgedeki varlığını güçlendirmek ve etkinliğini arttırmak amacıyla adımlar atmaktadır. Ancak bu politikalar, bölgedeki istikrarsızlık riskini artırabilir ve yeni sorunların ortaya çıkmasında rol oynayabilir.

KAYNAKÇA

Acer, Y. (2020). Ermenistan'ın Karabağ İşgali ve Uluslararası Hukuk. *Ulisa*, sayı:8, s. 15.

Agnew, J. A. (2003). *Geopolitics: Re-visioning World Politics*, Psychology Press, 2. Basım, New York.

Allison, R. (2014). Russian 'Deniable' Intervention in Ukraine: How and Why Russia Broke the Rules. *International Affairs*, 90(6). s. 12-58.

Anderson, D. ve Crook, D. (2022). Büyük Sızıntı: Rusya'ya Yönelik Ticari Yaptırımlar Nasıl Başarısız Oluyor?. <https://www.hinrichfoundation.com/research/wp/protectionism/how-trade-sanctions-on-russia-are-failing/>

Arı, T. (2018). *Uluslararası İlişkiler Kuramları I*, Ed. Tayyar Arı ve Elif Toprak, Jeopolitik Teoriler, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayın No: 2645, Eskişehir.

Aşık, A. (2010). Karadeniz Bölgesindeki Değişimin Analizi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 6(12), 33-56.

- Atalay, İ. (2004). Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği, Meta Basım, İzmir.
- Aydın M. (2004). “Europe’s Next Shore: The Black Sea Region After EU Enlargement”, IIS Occasional Papers, No. 53, Paris, Haziran 2004 IIS Occasional Papers, No. 53, Paris, Haziran.
- Blij, H. D. (2019). Coğrafya Neden Önemlidir, (Çev. Fatma Yavaş ve Baki Kaya), Hece Yayınları, Ankara.
- Bocutoglu, E. ve Koçer, G. (2007). Politico-Economic Conflicts in the Black Sea Region in the Post-Cold War Era. In OSCE Yearbook 2006 (pp. 110-121). Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG.
- Caldara, D. ve Iacoviello, M. (2018). Measuring Geopolitical Risk, FRB International Finance Discussion Paper, No: 1222.
- Çelikpala, M. (2010). Türkiye ve Kafkasya: Reaksiyoner Dış Politikadan Proaktif Ritmik Diplomasiye Geçiş. Uluslararası İlişkiler/International Relations, s.107
- Defay, A. (2005). Jeopolitik, (Çev. İsmail Yerguz), Dost Kitapevi Yayınları, Ankara.
- Dodds, K. (2007). Geopolitics: A Very Short Introduction, OUP Oxford. New York.
- Doğan, N. (2005). NATO’nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999: Kuzey-Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. C.60, S.3, 69-108.
- Eker, K. (2014). Karadeniz Coğrafyasında Yeni Bir Olgu: Deniz Yoluyla Göçmen Kaçakçılığı. İçinde Karadeniz ve Kafkasya’da Güvenlik ve İş Birliği Paneli Bildiri Kitabı, 130-131. İstanbul.
- Erbaş Doğan, G. (2018). Klasik ve Eleştirel Jeopolitik Çerçevesinden Karadeniz Coğrafyası. İçinde Karadeniz Jeopolitiği, editör Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Volkan Tatar ve Burak Şakir Şeker, 73-79. İstanbul: BETA Yayınları.
- Ereker, F. ve Özer, U. (2013). Onyedinci Yüzyıldan Günümüze Rusya’nın Karadeniz Politikası. Rusya’nın Doğu Politikası. ed. Sezgin Kaya. Bursa: Ekin Basım Yayın.
- Erol, M. S. (2015). Hybrid Warfare Studies and Russia’s Example in Crimea. Gazi Akademik Bakış, 9(17), 261-277. s. 270-273.
- Erol, M. S. ve Şafak O (2012). “NATO ve Kriz Yönetimi”, Krizler ve Kriz Yönetimi, Mehmet Seyfettin Erol ve Ertan Efegil (Ed.), Barış Platin, Ankara, s. 358-362.
- Flint, C. (2016). Introduction to Geopolitics, Taylor & Francis, New York.
- Golts, A. (2014). Are Color Revolutions a New Form of War. The Moscow Times, 2.
- Gökay, B. (2006). Soviet Foreign Policy and Turkey, 1920-1991: Soviet Foreign Policy, Turkey and Communism, New York: Routledge.
- Göney, S. (1975). Siyasi Coğrafya, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul Üniversitesi Yayın C:2, No: 2539, İstanbul.
- Gündeniz, C. (2009). Deniz Güvenliğinin Enerji Arz Güvenliği Üzerindeki Rolü. Enerji Güvenliğine Ortak Çözüm Arayışları Sempozyumu, 207-260.
- Güneş, B. (2016). Rusya’dan NATO’ya Dev Gövde Gösterisi. <https://www.aydinlik.com.tr/rusyadan-natoya-dev-govde-gosterisi>

Güneş, M. ve T. Arslan. (2018). Enerji Bağımlılığında Avrupa Birliği, Rusya, Türkiye Üçgeni ve Doğu Akdeniz Alanı. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*. 4 (7), 32.

Habertürk. (2022 Şubat 19). Rusya Ukrayna savaşı son durum | Rusya Ukrayna gerilimi ne zaman, neden ve nasıl ortaya çıktı? <https://www.haberturk.com/son-dakika-rusya-ukrayna-krizi-son-durum-rusya-ukrayna-krizi-ne-zaman-ve-nasil-basladi-ukrayna-rusya-gerilimi-nedeni-nedir-savas-basladi-mi-3349901>

Hasanov, A. (2012). Jeopolitik, Teorileri Metodolojisi Aktörleri Tarihi Karakteristiği Kavramları, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul.

Hasanov, A. (2016). Hazar-Karadeniz Havzalarıyla Güney Kafkasya'nın Jeoekonomik Karakteristiği ve Azerbaycan'ın Yeni Petrol Politikası. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Hoffman, F. (2009). "Hybrid Warfare and Challenges", *Joint Force Quarterly* 52, 1st Quarter, s. 37.

İlhan, S. (1997). Türkiye'nin ve Türk Dünyası Jeopolitiği, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Yayın No: 153, Ankara.

İşcan, İ. H. (2004). "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları", *Uluslararası İlişkiler*, 1 (2), 47-79.

Jafarov, S. (2007). Dünden Bugüne Rusya-NATO İlişkileri, Bursa: Ezgi Kitabevi.

Kanbolat, H. (2007). Kanbolat, H. (2007). Türkiye, Karadeniz'de Yeni Ufuklara Yelken Açmak İstiyor. *Avrasya Dosyası*, 13(1).s.73-102.

Karabulut, B. (2005). Strateji Jeostrateji Jeopolitik, Platin Yayınları, Ankara.

Kasım, K. (2009). Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya (Vol. 4). *International Strategic Research Organization (USAK)*, s.230-245

Konak, A. (2019). Kırım'ın İlhakı ile Sonuçlanan Ukrayna Krizi ve Ekonomik Etkileri. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi / Cilt: 4 Sayı: 8*, 80-93.

Külebi, A. (2009). Türkçe Jeopolitik, Berikan Yayınevi, Ankara.

Lacoste, Y. (2008). Büyük Oyunu Anlamak, (Çev. İsmet Akça), NTV Yayınları, İstanbul.

Mutluer, S. E. (2019). Azerbaycan Kanaat Önderleri Açısından Türkiye'nin Jeopolitik Önemi, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Okman, C. (2018). Karadeniz Güvenlik ve İstikrar Sürecine Bakışta Realist Yaklaşımın Hâkim Görünümü. İçinde Karadeniz Jeopolitiği, editör Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Volkan Tatar ve Burak Şakir Şeker, 43-71. İstanbul: BETA Yayınları.

Oktay, E. G. (2006). Türkiye'nin Avrasya'daki Çok Taraflı Girişimlerine Bir Örnek: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü. *Uluslararası İlişkiler/International Relations*, 149-179.

Öncel, R. (2023). NATO'nun Vilnius Zirvesi, İstanbul: SETA Analiz.

Özdal, H. (2015). Sovyetler Birliğinin Dağılmasından Kırım'ın İlhakına Rus Dış Politikasında Ukrayna. Ankara: USAK Yayınları.

Peimani, H. (2009). *Conflict and Security in Central Asia and The Caucasus*. Abc-Clio.

Polat, S. (2015). Türkiye için Jeopolitik Rota, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Pukhov, R. (2015). Nothing ‘Hybrid’ About Russia’s War in Ukraine. The Moscow Times, 27.

Ray, M. (2023). Rusya’nın Ukrayna’yı İşgali. <http://www.britannica.com/event/2022-Russian-invasion-of-Ukraine#ref354585>

Rende, M. (2010). “Strategic Implications of Security in the Black Sea Area”, Ito Kenichi (Ed.) “Report of The Third Japan-Black Sea Area Dialogue on “Prospects of Changing Black Sea Area and Role of Japan”, The Global Forum of Japan.

Şahin, İ. (2016). <http://www.milliyet.com.tr/natofilosu-karadeniz-de-kriz-dunya-2263835/>, NATO Filosu Karadeniz’de Kriz Çıkardı.

TDK. (2023). Türk Dil Kurumu Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr/>, (Çevrimiçi), 23.05.2023.

Tekin, C. (2019). Soğuk Savaş Sonrası Karadeniz Bağlamında Türkiye-Rusya İlişkileri. Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, İstanbul.

Treisman, D. (2011). The Return: Russia's Journey from Gorbachev to Medvedev. Simon and Schuster.

Tüysüzoğlu, G. (2017). Rusya Dış Politikası’nın Etkin Silahı: Donmuş Çatışma Bölgeleri, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 13(26), 185-219.

Uçarol, R. (2000). Siyasi Tarih (1789-1999), İstanbul, 2000, Filiz Kitabevi.

Yılmaz, S. (2015). Milli Güvenlik Teorisi, Ed. Ümit Özdağ, Jeopolitik ve Jeostrateji, Kripto Basım Yayım.